

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÜNİVERSİTE
ÖĞRENCİLERİNİN MANEVİYAT ALGILARI

Esra AKÇAY

DENİZLİ 2023

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÜNİVERSİTE
ÖĞRENCİLERİNİN MANEVİYAT ALGILARI

Esra AKÇAY

Danışman

Doç. Dr. İsmet EŞMELİ

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJE ONAY FORMU

İslami İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Manevi Destek ve Rehberlik Programı öğrencisi Esra AKÇAY tarafından hazırlanan “İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algıları” başlıklı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi tarafımdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Tezsiz Yüksek Lisans Projesi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. İsmet EŞMELİ

Danışman

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
..... /...../ 2023 tarih ve .....sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Harun ABACI

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde en bilgilerini benimle paylaşan ve her daim yol gösteren kıymetli hocam, danışmanım Doç. Dr. İsmet Eşmeli'ye; çalışma sürecinin yoğunluğunda anlayışını ve desteğini benden esirgemeyen sevgili eşim Ahmet Akçay'a, Beni dünyaya getiren ve her daim varlığı ve duaları ile güç bulduğum sevgili annem Ayşe Çulhaoğlu'na ve her zaman ahlaklı olmanın her şeyden önemli olduğu düsturunu bizlere miras bırakan merhum babam Dilaver Çulhaoğlu'na sonsuz teşekkürler.

Esra AKÇAY

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; proje içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Esra AKÇAY

ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Proje Özeti

Projenin Başlığı: İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algıları	
Projeyi Hazırlayan: Esra AKÇAY	Danışmanı: Doç. Dr. İsmet EŞMELİ
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı: viii+44
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Programı: Manevi Destek ve Rehberlik
Bu araştırma Pamukkale Üniversitesi İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencileri maneviyat algıları ve bu algılarının kişisel özelliklere göre durumunun ortaya çıkarılması amacıyla yapılmıştır. Araştırma tarama modelinde yapılmıştır. 2023 yılı bahar döneminde seçkisiz örnekleme ile 273 öğrenciden veri toplanmıştır. Araştırmada en yüksek düzey kâinatta, aşkın (ilâhî) bir varlığın olduğuna inanma şeklinde olmuştur. Bunu dua ettiğimde Allah'a kendimi yakın hissedirim maddesi izlerken en düşük düzey ise enerjisine inandığım şeyleri üzerimde taşıyım maddesindedir. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarıyla ilgili en yüksek ortalama aşkınlık boyutunda çok yüksek düzeyde ölçülmüştür. Bunu "Çok yüksek" düzeylerinde bağlantı boyutu, anlam arayışı boyutu, manevi başa çıkma boyutu, manevi hoşnutluk boyutu izlemiştir. Manevi yaşantı boyutu yüksek düzeyde iken en düşük ortalama tabiatla uyum boyutundadır. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının cinsiyet ve ailenin aylık gelir düzeylerine göre farklılık göstermediği görülürken yaş, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, hayatlarının çoğunun geçtiği yer durumlarına göre farklılık göstermiştir. Yaşa göre 24 yaş ve üzerindeki öğrenciler lehine, anne ve baba eğitim düzeylerine göre ortaokul mezunu anne ve baba çocukları öğrenciler lehine yüksek iken hayatının çoğunu yaşadığı yere göre de köylerde yaşayan öğrenciler lehine daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin maneviyat algılarının arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılması ve bu alanda farklı çalışmaların yapılması önerilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: İlahiyat, Öğrenci, Maneviyat, Düzey, Algı, Manevi	

ABSTARACT

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences Abstract of Master Thesis

Title of the Project: Spirituality Perceptions of University Students Studying at the Faculty of Theology	
Author: Esra AKÇAY	Supervisor: Doç. Dr. İsmet EŞMELİ
Date:	Nu. of pages: viii+44
Department: Philosophy and Religious Studies Subfield: Spiritual Support and Guidance	
This research was conducted to reveal the spirituality perceptions of university students studying at Pamukkale University Faculty of Theology and the status of these perceptions according to their personal characteristics. The research was conducted in the survey model. Data was collected from 273 students with random sampling in the spring semester of 2023. The highest level of research was the belief that there is a transcendent (divine) being in the universe. This is followed by the item "I feel close to God when I pray", while the lowest level is in the item "I carry things on me whose energy I believe in". The highest average level regarding the perceptions of spirituality sub-dimensions of university students studying at the faculty of theology was measured at a very high level in the dimension of transcendence. This was followed by the connection dimension, the search for meaning dimension, the spiritual coping dimension, and the spiritual contentment dimension at "very high" levels. While the spiritual life dimension is at a high level, the lowest average is in the dimension of harmony with nature. While it was observed that the perceptions of spirituality sub-dimensions of university students studying at the faculty of theology did not differ according to gender and family monthly income levels, they differed according to age, mother's education level, father's education level, and the place where they spent most of their lives. It has been concluded that according to age, it is higher in favor of students aged 24 and over, according to mother and father education levels, it is higher in favor of students whose parents are secondary school graduates, and according to where they live most of their lives, it is higher in favor of students living in villages. It has been suggested that studies should be carried out to increase students' perceptions of spirituality and that different studies should be carried out in this field.	
Keywords: Theology, Student, Spirituality, Level, Perception, Spiritual.	

İÇİNDEKİLER

ÖZET	İV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ	VIII
GİRİŞ	1
1. PROBLEM DURUMU	1
1.1. Problem Cümlesi	2
1.2. Alt Problemler	2
1.3. Araştırmanın Amacı	2
1.4. Araştırmanın Önemi	2
1.5. Varsayımlar	3
1.6. Sınırlılıklar.....	3
1.7. Tanımlar	3
BİRİNCİ BÖLÜM	4
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	4
1. MANEVİYAT	4
2. TÜRKİYE’DEKİ ÇALIŞMALARDA MANEVİYAT	6
3. TÜRKİYE’DE MANEVİ DANIŞMANLIK	9
4. MANEVİYATA İLİŞKİN ARAŞTIRMALARIN SONUÇLARI	14
İKİNCİ BÖLÜM.....	19
YÖNTEM, BULGULAR VE YORUMLAR	19
1. YÖNTEM.....	19
1. 1. Araştırmanın Modeli	19
1. 2. Evren ve Örneklem.....	19
1. 3. Veri Toplama Aracı	20
1. 4. Verilerin Toplanması.....	21
1. 5. Verilerin Analizi	21
2. BULGULAR VE YORUMLAR.....	22
2.1. Alt Problemlere İlişkin Bulgular	22
2.1.1. İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algılarına İlişkin Bulgular	23
2.1.2. İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algılarına İlişkin Bulgular	25

2.1.3. İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algılarının Kişisel Değişkenlere Göre Durumlarına İlişkin Bulgular	26
SONUÇ	34
KAYNAKÇA.....	37
EKLER	40

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. <i>Katılımcı Öğrencilerin Demografik Özellikleri Dağılımları</i>	17
Tablo 3.2. <i>Verilerin Normallik Analizi Sonuçları</i>	19
Tablo 4.1. <i>İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algı Düzeyleri</i>	21
Tablo 4.2. <i>İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algı Düzeyleri</i>	24
Tablo 4.3. <i>İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algularının Cinsiyete Göre Analizi</i>	25
Tablo 4.4. <i>İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algularının Yaşa Göre Analizi</i>	26
Tablo 4.5. <i>İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algularının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Analizi</i>	27
Tablo 4.6. <i>İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algularının Baba Eğitim Düzeylerine Göre Analizi</i>	29
Tablo 4.7. <i>İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algularının Ailenin Aylık Gelir Düzeylerine Göre Analizi</i>	30
Tablo 4.8. <i>İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algularının Öğrencilerin Hayatının Geçtiği Yere Göre Analizi</i>	31

GİRİŞ

İnsan anlam arayan ve düşünen bir varlık olarak Allah'ın canlılar içinde seçkin olarak yarattığı bir varlıktır. İnsanın ünsiyet ve nisyan arasındaki seçim farklılığı onun madde ve mana nezdindeki yerini de belirlemektedir. İnsanın bu durumu mana araması ve maneviyat yapısını da belirlemektedir. Mana arama ve sorgulama hayatın her evresinde olduğu gibi çocukluk ve gençlik evrelerinde daha kompleks bir yapı arz etmektedir. Bu durum haliyle bu dönemlerde daha çalkantılı ve arayışla geçebilmektedir. Bu çalışmada Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat algıları ve bu algılarının öğrencilerin demografik yapılarına göre farklılık gösterip/göstermediği araştırılmıştır.

Çalışmanın bu kısmında problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, amaç, önem, varsayımlar, kısıtlamalar ve açıklamalar ele alınmıştır.

1. Problem Durumu

Maneviyat kelime anlamı olarak maddi olmayan şeyler, manevi duyguların ifadesi, kişinin moral olarak güçlü olmasını sağlayan soyut güç olarak tanımlanmaktadır. Kavram hem soyut hem de güç olması bakımından birey için çok önemli olduğu gibi psikolojik ve bakımdan da önemlidir.

Maneviyat kavramına yönelik yaklaşımlarla din psikolojisine dayalı yaklaşımlarda maneviyat kavramının açıklanmasında önemli anlamsal farklılıklar göstermektedir. Maneviyat kavramına yönelik farklılıklar: Maneviyat içeren din, dini içeren maneviyat ve iki zıt kutup olarak din ve maneviyat şeklinde görülmektedir.¹ Din ile maneviyatı birbirine karşı iki vakıa olarak kabullenenler, dini kurumsallığın içinde düşünürken manevi yaşayışın bireysel olduğunu vurgulamaktadırlar.² Mensubiyetsiz bir inanç modeli olarak da nitelendirilebilecek bu yaklaşımın hareket noktalarından biri de kilise uygulamalarının eleştirisidir.³ Ülkemiz dışında başlayan bu karşılaştırmalar Türkiye'deki çalışmalara da yansımaktadır çünkü çeviri hareketleri ve ulusal çalışmalar büyük oranda

---

¹ Sevde Düzgüner, "Nereden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik", ed. A. Ayten ve M. Koç ve N. Tınaz, (İstanbul: DEM Yayınları, 2016). 21.

² Üzeyir. İnanç Ok, "Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi, Manevi Sosyal Hizmetler", ed. A. Seyyar, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 103.

³ Asım Yapıcı-Ali Koçak, "Türkiye'de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta-Analitik Bir Değerlendirme", *Din, Değerler ve Sağlık*, ed. H. Hökelekli, (İstanbul: DEM Yayınları, 2017), 75.

yurtdışında yapılan çalışmalara dayanmaktadır.⁴ Manevi yaşantının geniş bakış açısına vurgu yapmaya çalışmaktadırlar.

1.1. Problem Cümlesi

Bu çalışmanın problem cümlesi “İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat algıları nasıldır?” şeklinde belirlenmiştir.

1.2. Alt Problemler

Bu çalışmanın alt problemleri şu şekilde sıralanmıştır.

1. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat algıları ne düzeydedir?

2. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algıları ne düzeydedir?

3. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algıları, (a) Cinsiyetlerine, (b) Yaş, (c) Anne eğitim düzeyi, (d) Baba eğitim düzeyi, (e) Ailenin aylık gelir düzeyi, (f) Hayatlarının çoğunun geçtiği yer durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma da PAÜ’de ilahiyat fakültesinde 2023 bahar döneminde öğrenim gören öğrencilerin maneviyat algılarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu çalışmada hem ilahiyat fakültesi öğrencilerinin maneviyat algıları tespit edilecek hem de bu öğrencilerin cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, anne baba meslekleri, ailenin gelir düzeyi gibi değişkenlere göre maneviyat düzeylerinin farklılık gösterip/göstermediği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarının kamuoyuyla paylaşılması ve alan yazına katkıda bulunması hedeflenmiştir.

1.4. Araştırmanın Önemi

21. yüzyıl maneviyatın ve hayatın en çok sorgulandığı alanlardan biri olmuştur. Bu durum sekülerleşmenin yaygınlaşması, gençliğe dayatılan dünyalık yaşamın daha cazibesi, oyun, eğlence ve gündelik yaşamın telaşı ile birleşince sorgulama ve arayış iyice derinleşmiştir. Gençlerdeki bu anlam arayışı ve sorgulama bazen maneviyatın artması ve

---

⁴ Düzgüner, “Nereden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik”, 24.

belli değerlerin kabulü ve yaşama aktarılması ile bazen de seküler ya da deist yaşamın tercihi ya da boş vermişlik şeklinde kendini gösterebilmektedir.

1.5. Varsayımlar

Bu çalışmanın varsayımları şunlardır.

- Çalışmaya katılım sağlayan öğrenciler veri toplama araçlarına içtenlikle ve doğru olarak yanıt vermişleridir.
- Veri toplama araçları araştırma için yeterlidir.

1.6. Sınırlılıklar

- 2023 Eğitim Öğretim yılında bahar döneminde Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin görüşleriyle sınırlıdır.
- Ölçme aracı olarak Şirin tarafından geliştirilen “Maneviyat Ölçeği” kullanılmıştır.

1.7. Tanımlar

Maneviyat: Yaşama yönelik bir tutum olup hayatı anlamlandırma, başkalarıyla ilişki kurma ve aşkın olanla bütünleşme arayışıdır⁵.

Maneviyat Kavramı: Manevi olan, madde ile ilgili olmayan düşünce ve zihinle ilgili olan şeyler, içsel olan ve kişinin iç dünyasıyla ilgili olan şeyler, maddi olmayan doğüstü güçler ve kuvvetler şeklinde ifade edilebilir.

---

⁵ Rio, Carlos Del M.& Lyle J. White, Maneviyatı dindarlıktan ayırmak: Hilomorfik bir bakış açısı (Çev. Selma, B.). *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, 37(1), (2016), 83.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, alan yazın taramasında ulaşılmış bilgilere ve bu konuda yapılmış ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

1. Maneviyat

Maneviyat sözlükteki anlamı; Maddi olmayan şeyler, manevi duyguların ifadesi, kişinin moral olarak güçlü olmasını sağlayan kavram olarak ifade edilir⁶. Maneviyat kelimesinin İngiliz dilindeki karşılığı olan “spirituality” kelimesiyle ifade edilir. Spirituality, maddi olmayan(ruhsal) özyapı, nitelme veya doğal olan; Kişilerin beş duyu organıyla anlamlandırılanların ve maddi olanların tam tersidir.

Maneviyat teriminin sözlük anlamında ortaya çıkan farklılıklar terim anlamında da görülebilmektedir. Hem maneviyat kavramına yönelik yaklaşımlar hem de ve din psikolojisine dayalı yaklaşımlar, maneviyat kavramının açıklanmasında önemli anlamsal farklılıklar yaratmaktadır⁷. Maneviyat kavramındaki bu farklılaşmanın üç şekilde gerçekleştiği görülmektedir: Maneviyat içeren din, dini içeren maneviyat ve iki zıt kutup olarak din ve maneviyat şeklinde görülmektedir⁸. 20.Yüzyılın başından beri var olan dünyevileşme ve bireysel yaşamın doğal bir neticesi olarak kişilerin dini kuralların yapısal yönleriyle bağlarını koparmaya başladığını dini adetlerden kendilerini soyutladıklarını ve kişisel düşüncelerini de ekleyerek oluşturdukları inanç dünyalarının neticesi olarak manevi hayatın dinden soyutlanarak yeni bir yapıya dönüştürdüğünü söylemek mümkündür⁹.

Türkçe’de maneviyatın yerine kullanılan ifadeler ruhsal durum, ruhani, spiritüel sözcüklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramların kullanımına bakarsak ruhsal durum ruhaniyet ile ilgili terimler kişilerin düşüncesinde daha çok felsefi çağrışımlar oluştururken gündelik sosyal hayatımızda daha fazla maneviyat terimleri kullanılmaktadır. Çalışmalarda maneviyat teriminin ruhsal durum veya tinsellik terimine göre daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Bu nedenle çalışmamızda spirituality kelimesinin Türk dilinde karşılık olarak maneviyat kelimesi kullanılmıştır.

---

⁶http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a2452247df7.73598695.

⁷ Hasan Meydan, *Din Eğitiminde Manevi Boyut*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2015), 82.

⁸ Düzgüner, “Nereden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik”, 24.

⁹ Meydan, *Din Eğitiminde Manevi Boyut*, 82.

Kişinin manevi yönü çok farklı kavramlarla ifade edilir. Zamanla maneviyat terimine eklenen anlamlara baktığımızda zaman içinde bu kavramın farklı bir taraftan ele alındığı görülür¹⁰. Örnek olarak, 12. yy'da, insanların psikolojik tarafı ele incelenirken; 15 ve 16. yüzyıllarda, yaşamını inandığı din açısından değerlendiren insanoğlu ile aynı anda kullanıldığı; 17. Yy' la geldiğimizde Fransa'da ilk kez modern manasıyla kullanılmaya çalışıldığı ve 20. yüzyılın ilk evresine kadar olan zaman diliminde din ile dini yaşayan ile anlamdaş kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir. XX. yy'ın yarısından sonra maneviyat kavramını, psikoloji kaynaklarında en fazla kullanılan ve aranan bir başlık olarak görmekteyiz.

Din gibi maneviyatın da insan deneyiminin bir neticesi olması, din ve maneviyat konusundaki bu anlaşmazlıkların sebebi olarak görülebilir. Dinin insanın maneviyatından daha kapsamlı olduğu görüşüne göre, insanların dini faaliyetlerde bulunma sebeplerinden biri de maneviyattır. Maneviyat, dini yaşantının insanları pozitif düşünmeye iten gücü ve özü olarak görülmektedir. Maneviyat, dini yaşantının alışılmış bir tarafı ve kurumsala evrilen bir yönüdür. Maneviyatın dini hayattan daha geniş ve kapsamlı olduğu iddiasında bulunanlar için maneviyat, dinin gelenekselleşmiş halinden ve kurumsal yapılarından bağımsız olarak ifade edilir. Affedebilme ve kendisini başkasının yerine koyma gibi oluşan değerlerin din olmadan da açıklanabilmesi mümkündür. Maneviyat sonradan elde edilmemekte ve her insanın içinde manevi bir gizli gücün var olduğu kabul edilir. Din ile maneviyatı birbirine karşı iki vakıa olarak kabullenenler, dini kurumsallığın içinde düşünürken manevi yaşayışın bireysel olduğunu vurgulamaktadırlar. Mensubiyetsiz bir inanç modeli olarak da nitelendirilebilecek bu yaklaşımın hareket noktalarından biri de kilise uygulamalarının eleştirisidir¹¹.

Ülkemiz dışında başlayan bu karşılaştırmalar Türkiye'deki çalışmalara da yansımaktadır çünkü çeviri hareketleri ve ulusal çalışmalar büyük oranda yurtdışında yapılan çalışmalara dayanmaktadır¹² Ok insanın maneviyatını, “kişinin bedeni, ruhu ve manasıyla oluşan bir bütün kabul etmesi kişinin (sınırsız, kaplama alanının zor olduğu, esas sorulara sebep olan varoluşsal boyutluluk ve bu gibi sorular altında), geçen-şimdi-gelecek gibi dikey boyutlarda, bireyin kendisi-kişiler-tabiat-üstün değerlerle var olan ilişkileri yatay etkileşim içinde ifade ettikleri, hissetmeye çalıştıkları, kişiye

---

¹⁰ Meydan, *Din Eğitiminde Manevi Boyut*, 84.

¹¹ Asım Yapıcı-Ali Koçak, “Türkiye’de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta-Analitik Bir Değerlendirme”, *Din, Değerler ve Sağlık*, ed. H. Hökelekli, (İstanbul: DEM Yayınları, 2017), 72.

¹² Düzgüner, “Nereden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik”, 25.

düşündürdükleri ve yaptıkları eylemlerden oluşan iç deneyimine dayanan herkesle uyumlu, anlamlı olamaya çalışan ve iç rahatlatıcı bir bütünlük kazandırmaya çalışma çabasıdır”¹³ şeklinde tanımlamaktadır. Yapıcı çalışmasında dinin kurumsal bir deneyim olduğu iddiasının eksik bir iddia olduğunu savunarak, dinin kurumları aştığını ve aynı zamanda içsel yaşamı da kucakladığını vurgular¹⁴. Maneviyatı bütüncül ve dizgesel bir biçimde ele alan Düzgüner Türkiye'nin Batı ülkelerinde yaşanan toplumsal değişimlerden etkilendiğini ayrıca Türkiye'nin kendine özgü bir deneyimi olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Düzgüner, dünyevileşme ve küreselleşme gibi küresel ölçekte etkili olan akımlar ile modernite ve postmodernite gibi paradigma değişimlerinin Türkiye'yi dönüştürdüğünü ve sonuçlarının din ve maneviyat algılarına yansıdığını belirtmektedir¹⁵. Yapılan çalışmalarda maneviyata olan artan ilgiyi, dünyevileşmenin ihmal ettiği dini yaşayışın yeniden canlanması olarak yorumluyor. Netice olarak din, maneviyatı açıklamada sınırlarını oluşturmaya gayret ederken bir şekilde bir referans noktası haline gelir. Elde edilen bu durum dinin maneviyatla derin bir bağı olduğunu göstergesidir¹⁶. Sonuç olarak, yapılan bu çalışma maneviyatın dinden ayrı olmadığını göstermektedir.

2. Türkiye'deki Çalışmalarda Maneviyat

Türkiye'de maneviyat teriminin modern manada yenilenmesi ve akademik anlamda artan popüleritesi yirmi yılı kapsamaktadır. Maneviyat kavramı, sağlık alanından dini çalışmalara, sosyal refahtan ticarete kadar pek çok alanda incelenmiştir. Sağlık ve dini psikoloji dallarında tartışmasız en etkili olanıdır. Günümüz şartlarında “maneviyat, manevi bakım” gibi çalışmalar sağlık sektöründe önemli bir terim haline gelmiştir. Araştırmamızın doğası gereği, bu bölümde din ve maneviyat konusundaki bir takım bakış açılarından burada söz edilmeye çalışılmıştır. Türkiye'de manevi kavramları ve din kavramlarını bağımsız bir biçimde inceleyen ilk saha çalışmasını Doğan'ın 2004 senesinde yükseköğretimde öğrenim gören öğrencilere dönük yaptığı araştırmadır. Doğan, maneviyatın kapsama alanını şöyle ifadelendirmektedir: “(...) maneviyat, Allah inancını, kişinin şahsını kendini doğanın parçası olarak görmesini, farklı bir ifadeyle kişinin kendi iç âlemini kapsamaktadır.”

---

¹³ Ok, “Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi, Manevi Sosyal Hizmetler”, 108.

¹⁴ Yapıcı- Koçak, “Türkiye'de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta-Analitik Bir Değerlendirme”, 72.

¹⁵ Sevd Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi: Kan Bağıışı Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma*, (Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013), 88.

¹⁶ Meydan, *Din Eğitiminde Manevi Boyut*, 84.

Maneviyat kavramı ile din kavramının başka anlamlara geldiği ve manevi yaşamı dini aşan çok geniş bir terim olarak görülmektedir. Bu anlamda İslam'ın örgütlü (kurumsal) yapısının aksine, maneviyat denilen yapıya daha çok uyum gösterdiğini düşünülmektedir.

Horozcu ise maneviyatın kapsamının dinin ötesine geçerek duygu üzerinden ele alındığını, manevi duyguların tamamının dine dayalı olmadığını söyleyebileceğini belirterek, din ve maneviyat terimi ayırımını ritüeller üstünden yapmaktadır “Maneviyatta, örneğin dinden farklı olarak, önceden belirlenmiş davranışlar veya uygulamalar olmayabilir. Dinin nesnel ve gözlemlenebilir ritüelleri ve düzenli davranışları vardır ama biz onları maneviyatın içine dâhil etmiyoruz.” Karaca da maneviyatı, dini değerlerin yanı sıra dini değerleri de içeren daha geniş bir kavram olarak görmüştür. Onun bakış açısına göre din, manevi arayışın en tepe noktasını ve mistik hayatın en ileri biçimini temsil eder. Din psikoloji dersi adının "inanç" veya "maneviyat" şeklinde yeniden isimlendirilmesi önerisi getiren Ok (2015), din teriminin “kurumsal bir yapıya bürünmüş”, "yerleşik", "geleneksel yapıya sahip" ve "birikmiş " sistem yapılarını belirtmek için kullanıldığını savunur. Din psikolojisinin yalnızca kurumsal yapıda olan bir dine mensup olanları ilgilendirmediğini, onların dışındakileri de kapsadığını açıklamıştır.

Maneviyatın yeniden tanımlanması ve bu alandaki uygulamasının Batı'da yapılan araştırmaların öncülüğünde olduğundan bahsetmiştik. Türk örneğinde, batıda geliştirilen ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirliğini ölçmek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Araştırmalar, din ve maneviyat algılarının kültürler arasında değişebileceğini buldu. Köse ve arkadaşları, 2004 yılında Cloninger tarafından geliştirilen "manevi kabullenme" alt ölçeğini de içeren Türkçe Mizaç ve Karakter Envanteri (MKE) adlı ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğini test etmişler, "Mizaç ve Karakter Envanteri (Türkçe MKE): Geçerlilik, Güvenilirlik ve “Faktör Yapısı” başlıklı bir makale yayınladılar. Makalede Köse ve arkadaşları, Türkiye'de elde edilen sonuçları farklı ülkelerde elde edilen sonuçlarla karşılaştırdıklarında, "manevi kabul" puanının Amerikan toplumu ortalama düzeyinden önemli ölçüde düşük bulunduğunu belirterek, "tanımını öne sürüyorlar. Bu kavramlar Batılı olmayan toplumların farklı değerlendirmelerinden kaynaklanabilir". Bir başka ölçek çalışması olan Bedel ve Delenay'ın Maneviyat Ölçeğinin (2005) Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması sonucunda bu ölçeğin Türk örneğinde kullanımının etkisiz ve güvenilir olduğu sonucuna varmıştır. Bu durumu,

Türklerin maneviyata dinden farklı bir bakış açısına sahip olduğu, ancak zihinlerinde iki kavram arasında bir bağlantı olduğu gerçeği olarak yorumluyor.

Yapıcı'nın gençlerin dini algılarına ilişkin meta-analitik çalışması, bu örneklem grubunun zihninde din ve maneviyatın yakından ilişkili olduğunu ortaya çıkardı. Bunun yanında inanç olmadan dinden söz edilemeyeceğini ve inancın dini tanımlamaya yetmediğini ifade etmiştir. Bu araştırma, alana Türkiye'deki din algısını anlamak için önemli bir yer kazandırmıştır¹⁷. Bu noktada Düzgüner 'in Amerika ve Türkiye olmak üzere iki ayrı ülkedeki din ve maneviyat algılarını karşılaştıran çalışması, Türkiye'deki din ve maneviyat algılarının ne olduğunun anlaşılmasına önemli katkı sağlamıştır. Düzgüner yaptığı araştırma neticesinde din ve maneviyat algısı arasındaki farkı şöyle açıklıyor:

“(…) Din ve maneviyat kavramlarının aynı ülke içinde ve Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri karşılaştırmasında farklı anlamlara geldiği tartışılabilir. Türkiye'de maneviyatın din ile yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Din ile manevi hayatı ayrı görenler bile maneviyatı açıklarken dine de atıfta bulunurlar. Amerika'da ise dinin tamamen olumsuz, maneviyatın pozitif bir fenomen olduğunu iddia edenler ve din ile maneviyat birbiriyle ilişkili olmasına rağmen din ile maneviyat arasında net bir ayrım yapanlar var. Bu görüşe sahip olanlar, dini bir kurallar bütünü olarak görmekte ve maneviyatın ondan bağımsız olduğunu söylemektedir. İşte bu noktada Türk ve Amerikan kültürlerinde din ve maneviyat ilişkisine dönersek temel fark ortaya çıkıyor. Türkiye'de din bir inanç, maneviyat bir uygulama iken, ABD'de bunun tersi görülmektedir.”

Raymond F. Paloutzian ve Crystal L. Park tarafından din ve maneviyat psikolojisi üzerine yazılan konulardan oluşan Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality, 2013 yılında İhsan Çapcıoğlu ve Ali Ayten'in editörlüğünde Türkçe 'ye çevrildi. Maneviyat alanına önemli katkılarda bulunmuştur. Mustafa Atak'ın 2016 ve 2017 yıllarında yayınlanan Maneviyat Psikolojisi ve Maneviyat Psikolojisi II kitapları din psikolojisi alanındaki en son yayınlardır. Yazılı çalışmaların yanı sıra 2013 yılından itibaren “Uluslararası Spiritüel Psikoloji Sempozyumu” Türkiye'de düzenlenmektedir.

Maneviyat kavramı en çok konuşulan konulardan biri olup, bu alandaki kullanımı arttıkça dikkatleri üzerine çekmektedir. Ancak Batı'da olduğu gibi Türkiye'de de kavramın çalışılmasını zorlaştıran birkaç faktör vardır. Birincisi, kavramların çok boyutlu

---

¹⁷ Yapıcı-Koçak, “Türkiye’de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta-Analitik Bir Değerlendirme”, 73.

olması ve işlevsel olarak tanımlanamaması, bu da alanda çok fazla kavram karmaşası yaratıyor. İkincisi, kavramsal ölçümde zorluklar vardır. Bu zorlukları ikiye ayırabiliriz. Birincisi; dini inanç ölçeğinin bireysel yönlerini dikkate alarak bir maneviyat ölçeği oluşturmak bize tam bir manevi farkındalık sağlamaz. Ayrıca maneviyatın bireye özgü bir şey olduğunu düşünürsek; kantitatif araştırmalarda kavramın bireyin anlayışı kaçınılmaz olarak belirli bir sınıra inecektir. Bu kavramın test edilmesindeki bir diğer zorluk ise Türkiye çalışmasında kullanılan maneviyat ölçeğinin Batı kökenli olmasıdır. Yapılan araştırmalarda maneviyat kavramı olarak dahi Türklerin zihninde Batılılardan farklı bir algıya sahip olsa da Batı kültürleri ve insanları dikkate alınarak oluşturulan ölçeğin Türk örneğinde sonuç almasının zor olduğu görülmektedir.

3. Türkiye’de Manevi Danışmanlık

Manevi danışmanlık, farklı danışmanlık türleri gibi, kendi özgü becerilerinin olduğu uzmanlık isteyen bir alandır. Manevi danışmanlıkta, bir danışmanın kişinin hayatındaki aşkınlığa işaret ederek çalışmalarını yürütür. Danışılan konu içeriğinin en son konular gibi değerlendirilmesi ve bu bağlamda yürütülmesi ve danışmanlık konularının kapsamının diğer danışmanlık konularına göre daha geniş olması nedeniyle bu danışmanlık diğerlerine göre daha zordur. Dini ve kültürel değerler ile sembollerin kullanımı manevi danışmanlığı diğerlerinden ayıran temel unsurlardır¹⁸. Batıda “pastoral care” ve “pastoral ” adlarıyla bilinen manevi danışmanlık çağdaş anlamda 1900’lü yıllara dayanan bir tarihi geçmişe sahiptir. Geçmişte, ruhsal hastalıkların teşhis ve tedavisinden yalnızca din adamları sorumluydu. Yabancı toplumlarda, niyeti kötü olan metafizik güçlerin sebep olduğuna inanılan delilikle mücadele etmek için adak, büyülü ayinler ve alternatif tıp ilaçları gibi uygulamalar geliştirildi. Hristiyanların dini dünyasında duada bulunmak, kutsal kitap okumak ve günah çıkarılması gibi dini uygulamalar, ruh sağlığı için kişisel çareler olarak kabul edildi ve bunların hepsine manevi rehberlik adı verildi¹⁹. Manevi danışmanlığın bazı tanımlarını listelerken, önce Amerikan Pastoral Danışmanlar Derneği'nin (American Association of Pastoral Counselors) tanımlarına yer vermek uygundur. 1963 yılında temelleri atılan dernek, 2019 yılında Klinik Pastoral Eğitim Derneği çatısı altında birleşmiş ve faaliyetlerine devam etmektedir. Amerikan Pastoral Danışmanlar Derneği'ne göre manevi danışmanlık, ampirik dayalı ve davranışsal

---

¹⁸ Üzeyir İnanç Ok, “Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi, Manevi Sosyal Hizmetler”, ed. A. Seyyar, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 113.

¹⁹ Nils. G. Holm, *Din Psikolojisine Giriş*, çev. A. Bahadır, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 87.

açılardan kişisel veya kolektif anlamda dini bakış açısını önceleyerek danışan kişinin hayatını araştırmak, ortaya dökmek ve ona rehberlik edebilmektir²⁰.

Manevi bakım, bir tür dini destektir. Acı, sıkıntı, keder, korku, yalnızlık ve umutsuzlukta, ani değişen kriz durumlarında (hastalık, ameliyat, hapis, askerlik, sakatlık, afet, yaşlılık gibi) insanların yanında olmak; din ve inanç yönünden onları desteklemek, şüphe ve sıkıntılarında onlara nasihat eder, örf ve ibadetlerini yerine getirmede yol gösterici, onlara eşlik etmek ve onlara varlığa anlam ve hayata yeni bir anlam kazandırmaktır²¹.

Hastalık, yaşlılık, engellilik, doğal afetlere maruz kalma, yoksulluk (çocuk esirgeme kurumları, kadın konukevleri vb.) nedeniyle anlam arayan bireylere yönelik dini/manevi yönelimli bir destek hizmetidir²² (Ayten, 2015).

Yapılan tanımlar arasında Ok ve arkadaşlarının (2019) ortaya koyduğu hastanede psikiyatrik bakım tanımı çalışmamızın konusu olması nedeniyle önemlidir. Bir kişi (din görevlisi, psikolog, hemşire, sosyal araştırmacı vb.), hastanın sağlık sürecinin farklı aşamalarını (teşhis, tedavi, iyileşme, iyileşme) deneyimleyebileceği bir hastanede manevi bakım, manevi bakım eğitimi ve klinik yerleştirme aşamalarını hasta yakınlarının da desteğini alarak uygulamaya çalışmaktadır (Ok ve diğ., 2019). Ok ve arkadaşları bu tanımla pastoral bakımın hastane personelini de kapsayacak kadar geniş olduğunu vurgulamışlardır. Burada vurgulanması gereken uygulamalı disiplinlerdeki kanunlar, yönetmelikler, kurallar vb. Resmi algılar en az akademik tanımlar kadar önemlidir. Türkiye'de manevi danışmanlık hizmetleri 1994-1996 ve 2015 ve sonrası olmak üzere iki döneme ayrılabilir²³ (Altıntaş, 2018). İlk dönemde hem uygulamada hem de bilimsel araştırmalarda ciddi zafiyetler olduğu söylenebilir. Konuyla ilgili ilk makalelerin 1997 yılında tamamlanmış olması ve her iki tezin danışmanının (Mualla Selçuk) aynı fakülte olması dönemde yazılan bilimsel çalışmalar manevi danışmanlığına örnek olarak verilebilir. Nitekim 1994 yılında başlayan bir manevi danışmanlık hizmeti girişimi, uygunsuz uygulamalar nedeniyle 1996 yılında sonlandırılmıştır. 1996'dan 2015'e kadar

---

²⁰Mustafa Koç, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi", *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, 53(4), (2015), 344.

²¹ Arslan Karagül, "Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi (Hollanda Örneği)", *Dini Araştırmalar*, 14 (40) (2012), 16.

²² Ali Ayten, "Dindarlık Ruhsal ve Fiziksel Sağlığı Etkiler mi?", *Din Erdem ve Sağlık*, Ed. Ali Ayten, (İstanbul: Çamlıca Yayınları. 2015), 24.

²³ Muhammed Esat Altıntaş, "Hastanelerde Gerçekleştirilen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Kayseri Örneği)". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / (11 (Aralık 2018): 221-256.

hukuki/resmi bir gelişme olmadığı söylenemez. 1 Ağustos 1998 tarih ve 23420 sayılı Resmi Gazete'nin 38. maddesi manevi danışmanlık umudunu yeniden alevlendiren adımlardan biriydi. İlgili hükümlerin 2015 yılında imzalanan protokole dayandırılması durumu şu şekilde açıklamaktadır: "Sağlık kurum ve kuruluşlarının yetkisi dâhilinde, hastaların dini vecibelerini özgürce yerine getirebilmeleri için gerekli tedbirleri almaktır. Personelin tıbbi tedavi düzenlemesine ve yürütülmesine hiçbir şekilde müdahale etmeyen din görevlileri, dini inançlarına uygun olarak hastalara dini tavsiyelerde bulunmaya davet eder ve onları manevi yönden destekler. Bunun için sağlık tesis ve kuruluşlarında uygun zaman ve yerlerin yönetimce belirlenmesi gerekir. Bilinen ve bilinmeyen dinlerden sıkıntı çeken hastalar için, talep şartı aranmaksızın dinlerine uygun din görevlilerinin çağırılması gerekmektedir. Bu hakların nasıl ve ne zaman kullanılacağı ve bu konuda alınacak tedbirler sağlık kuruluşunun çalışma usul ve esaslarını açıklayan mevzuatta ayrıca düzenlenir. Bu adımla birlikte psikiyatrik danışmanlık hizmetlerine erişim konusunda nihai karar sağlık kuruluşu yöneticilerine bırakılmaktadır. Ancak ilgili karar, manevi danışmanlığın tüm dinlere mensup insanlar için bir ihtiyaç olduğunu ve bu ihtiyacı karşılamının devletin bir yükümlülüğü olduğunu resmi bir ifadesidir.

1996'dan 2015'e kadar çok sayıda makale, makale ve kitap gibi akademik girişimler bilimsel altyapıyı oluşturmaya çalıştı. Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında 7 Ocak 2015 tarihinde imzalanmış olan protokol ile ikinci döneme geçildi. Protokol, her kurumun özel görev ve sorumluluklarını belirlerken, ortak görev ve sorumlulukları da içeriyor. Sağlık Bakanlığı'nın sorumlulukları, manevi destek gereksinimlerinin karşılanması, bu durumla ilgili tedbirlerin alınması, personele zamanında ulaşabilme ve personel için çalışma şartlarının iyileştirilmesi şeklinde sıralanabilir. Yeterli personel temininde Diyanet İşleri Başkanlığının görevi ise alakalı personelin temini, hizmet edecek personelin görevlerinin tam olarak belirlenmesi ve çalışma yöntemlerinin belirlenmesi olarak söylenebilir. Ortak olan sorumluluklar ve görevler, konu ile ilgili personelin mesleki yetkinliğine katkı verecek faaliyetler, çalışma planının oluşturulması ibadet edilecek yerler ile alakalı yayınlara ulaşabilme imkânının sağlanması ayrıca milli ve dini bayramlarda milli ve ahlak faaliyetlerin yapılması şeklinde listelenebilir. Ortak olarak yapılması planlanan görevlerle ilgili yürürlükteki 7.madde'ye göre personelin imtiyaz ve görevlerinde müftüye bağlı oldukları ve

çalıştıkları sağlık kuruluşları ile ilişkilerini gölgeleyebilecekleri gerekçesiyle eleştirilmiştir²⁴.

7 Ocak 2015 tarihinde imzalanan sözleşmeye göre Sağlık Bakanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı üniversitelerden akademisyenlerin katılımıyla "Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri Sempozyumu" ve "Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri Sempozyumu" 15 Ocak 2015 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 7-10 Nisan 2016 Tarihlerinde "1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Konferansı" Düzenleniyor. Kongre, sağlık kurumlarından cezaevi kurumlarına kadar farklı disiplinlerden araştırmacıların bakış açısıyla psikiyatri danışmanlığının sınırlılıklarının ve olanaklarının uluslararası platformda tartışılması açısından önemlidir. 2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi 22-24 Kasım 2018 tarihlerinde "Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik ve Sağlık Hizmetleri" temasıyla gerçekleştirilmiştir.

Her iki kongrenin de farklı STK'ların, üniversitelerin ve resmî kurumların katılımı ve desteği ile Türkiye'de manevi danışmanlığın gelişmesine ve bilinçlenmesine önemli katkılar sağladığı söylenebilir. Kongre sonrası psikiyatri danışmanlığına verilen yanıtlar bu tezi desteklemektedir. Tüm dünyayı ve Türkiye'yi etkisi altına alan Covid-19 pandemisi sürecinde 18-20 Aralık 2020 tarihlerinde Kütahya'da düzenlenen "Özel Durumlarda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sempozyumu", afet durumlarında manevi danışmanlığın önemi ve etkileri daha da önemli hale gelmiştir.

İkinci yarıyılın akademik geçmişi ve programı birinci yarıyıldan çok daha iyiydi ama bu eleştirmenleri caydırmaya yetmedi. En erken yazılı yanıtlardan biri, Türkiye Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Derneği'nin Mesleki Yeterlilik Kurumu'na 16 Ekim 2018 tarihli başvurusuydu. Bu itirazlar şu şekilde özetlenebilir. a) Manevi danışmanlık, gelişmiş ülkelerde ve Türkiye'de olduğu gibi psikiyatristler, klinik psikologlar ve danışmanlar tarafından verilmeye devam edilmelidir; b) Manevi danışmanlık, psikoloji alanında lisans eğitimi veya psikolojik danışma eğitimi gerektirir; c) Maneviyat ve din farklı kavramlardır. Din adamlarının ruhani meselelerle uğraşması zordur; d) ruhani danışman olarak atanan kişiler, hastaları bilimsel olmayan şifa yöntemlerine yönlendirebilir.

Türkiye Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği'nin söylediğinin aksine, manevi danışmanlığın sınırları vardır. Manevi Danışmanlık, rehberlik/bilgi için bir uygulama değil, destek için bir uygulamadır. Manevi danışmanlar teşhis koyamaz ve tedavi

---

²⁴ Koç, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi", 345.

edemezler. Manevi danışman, hastanede imam veya vaiz değildir. Ağır patolojik vakalara müdahale edemez²⁵. Unutulmamalıdır ki, maneviyat ile dini birbiriyle ilişkili görmenin iki farklı yolu vardır ve maneviyat ile dinin birbirinden ayrı olduğunu iddia eden görüş maneviyatın dinle ilgili olduğu yönündeki üç farklı görüşten ikisini göz ardı etmek muhtemelen bilimsel yönüne aykırıdır. Nüfusunun % 99 Müslüman olarak kabul edilen, şahsını dinine bağlı ve manevi değerleri benimsemiş biçiminde tanımlayan Türkiye’de İslam’ın kişilere “kul” olmasının gereği yüklediği sorumlulukları içerisinde oluşan problemlerin araştırıldığı yardım metodu olarak manevi danışmanlığa (Ok vd.. 2019) direnç gösterilmesi İslam’ı yaşayan bireyler açısından manevi danışman tercihinin ortadan kaldırılmasıdır. Açık bir toplumun temel göstergelerinden biri de kişinin kendisine her türlü fırsatları sunması olarak söylenebilir. Manevi danışmanlık olarak yapılan hizmetlerinin kişinin tercihinine göre yapıldığı, yapılan bu hizmetin yok edilmesi kişilerin özgür iradelerinin kısıtlanması anlamına gelmektedir²⁶. Psikologların din ve değerlerle ilgili sorunlarda dini yetkinliğe sahip olması bunun yanında birçok psikoterapi kuramı ve uygulamanın dini/maneviyatın tedavi kapsamı dışında kalması manevi danışmanlığın olduğunu düşündürmektedir²⁷. İtirazların başında manevi danışmanların hizmetlerini yerine getirirken bilimsel olarak uygun bir tavır sergilemediklerine dair iddiaları içerir. 07/01/2015 tarihine ait protokol tutanağında konu ile ilgili personelin denetleneceği belirtilmiştir. Ancak bireysel konu alanlarının oluşturulmasının eksik ve yetersiz uygulamaya yol açabileceğini ve bilimin hatalarla evirildiğini unutmamalıyız. Bilim felsefe dalının öncülerinden biri olan Paul Feyerabend şöyle demiştir: "Bilim tarihi, olgulardan türetilen sonuçlarla, öncelikle gerçeklerden oluşmaz. Açıkça görüşleri, gerçeklerin yorumlarını, çelişkili yorumlardan çıkan sonuçları ve hataları içerir."

Sonuç olarak din, bireylerin yaşamını kapsayan bir yapıya sahiptir. Dinin bu etkisi, algılama, değerlendirme ve insan tepkilerinin geliştirilmesine kadar uzanan çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır²⁸. Din, bireyin manevi dünyasında en önemli faktör olduğuna göre, zihinsel blokajların kaldırılmasında ve psikolojik güvence sağlanmasında dinin kapsadığı alan yadsınamaz bir şekilde etkilidir. Bu nedenle, teorik ve pratik tavsiye ve yönlendirme sağlanmasında daha fazla gelişmek ve başka bir boyut kazanmak için

---

²⁵ Hatice Kılınçer, "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanında Maneviyat ve MDR Algısı", *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. A. Ayten, (İstanbul: DEM Yayınları, 2017), 36-38.

²⁶ Yıldız Kuzgun, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, (Ankara: ÖSYM Yayınevi, 2008), 69.

²⁷ Kılınçer, "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanında Maneviyat ve MDR Algısı", 39.

²⁸ Adem Şahin, "Din Psikolojisinde Bilişsel Yaklaşım: McIntosh'un 'Bilişsel Bir Şema Olarak Din' Teorisi Örneği", *SÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23: (2007), 42.

dini bilgi ve deneyim anlamlı ve değerli görülmelidir²⁹ (Cebeci, 2010). Manevi danışmanlık kişiye bir bütün (holistic) olarak yaklaşır. Manevi danışmanlık, fiziksel ve zihinsel yönlerin birbirine bağlı olduğunu ve bireysel ihtiyaçların bu yönler arasında farklılık gösterdiğini kabul ederek, bireyin fiziksel ve zihinsel yönlerine bir bütün olarak bakar.

4. Maneviyata İlişkin Araştırmaların Sonuçları

Literatüre bakıldığında maneviyatın, ruhsal yönelmenin, manen iyi olmanın hayattan zevk alma evlilikte mutlu olma konularını irdeleyen çalışmaları var olduğu görülmektedir³⁰. Buna karşın maneviyatın, manevi yönelimin ve manevi iyi oluşun, aile yaşam doyumu ile ilişkisinin ve bu değişkenlerin birbirleri üzerindeki etkisinin oldukça sınırlı sayıda araştırmaya konu olduğu söylenebilir. Bu araştırmaların bazılarında elde edilen sonuçlar aşağıda aktarılmıştır.

Tunç 2020 yılında yaptığı ve 409 evli kişinin katıldığı çalışmada, evlilerin manevi olarak iyi olma standartlarının aile hayatlarından edindikleri doyum üzerinde ailedeki desteğin ve ailedeki bütünlüğün etkisini araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları, ruhsal iyilik hali ile aile yaşamından memnuniyet arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki (.18) olduğunu göstermiştir; ruhsal esenliğin, aile yaşamından memnuniyetin sayıbilim olarak anlamlı bir öngörücüsü olduğunu göstermektedir³¹. Çalışkan ve Dilmaç tarafından çalışma konusu olan bu araştırma, evli kişilerde duygusal iyilik hali, aile dayanıklılığı ve hayatın anlamı arasındaki öngörü bağlantıları incelendi. Araştırmalar, aile dayanıklılığını etkileyen en belirgin faktörün ruh sağlığı olduğunu göstermektedir. Ahlaki iyi oluş ile aile dayanıklılığı arasında pozitif doğrusal ve anlamlı bir ilişki (0.53)

---

²⁹ Suat Cebeci, "Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), (2010). 54; Tülay Kars-Fertelli, Yaşlı bireylerde maneviyat ve yaşam doyumu. İçinde Y. Akkemik, (Ed.), *Sağlık bilimleri alanında multidisipliner yaklaşımlar* (ss. 55-76). İKSAD yayınları., (2019); Figen Kasapoğlu, "Manevi Yönelim Ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması." *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), (2015), 51-68.

³⁰ Ali Ayten- Rahime Eymen Bakır, "Sporcuların Yaşam Doyumlarının Yordayıcıları Olarak Bireysel Dindarlık, Maneviyat, Alçak Gönüllülük ve Kaygı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21 / (2 (Eylül 2021), 592.; Mine Sayın- İbrahim Halil Demir, Füsün, Ekşi, The relationship of marital satisfaction and life satisfaction with spiritual orientation: The mediating role of sacrifice and sensitivity. *Spiritual Psychology and Counseling*, 4(3), (2019), 237.; Turgay Şirin, Evli çiftlerin spiritüel iyi oluşları ile evlilik doyumları arasındaki ilişki. *Ekev Akademi Dergisi*, (77), (2019), 396.; Meliha Tuzgöl-Dost, Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2)22, (2007), 132-143.

³¹ Büşra Tunç, *Manevi iyi oluşla aile doyumu arasındaki ilişkide aile desteği ve bütünlüğünün rolü* (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020), 89.

vardır. Bulgular, evli insanların ahlaki iyi oluşları arttıkça aile içindeki dayanıklılıklarının da arttığını göstermektedir³².

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan birinci nesil Koreli-Amerikalı yaşlı çiftler arasında Kim, Kim-Godwin ve Koenig tarafından yürütülen bir araştırma, ailedeki maneviyatın aile sağlığını nasıl etkilediğini araştırdı. Araştırmadan elde edilen bulgular, ailedeki maneviyatın, aile birliğini teşvik ettiği, duygusal mutluluğu artırarak, kabul edilebilir davranışları çoğalttığını ve onarıcı tecrübeler kazandırarak aile sıhhatini geliştirdiğini göstermektedir³³.

Manevi iyi oluş ve aile birliğini koruyan etmenlerin aile gücü üzerindeki etkisi incelendiğinde manevi iyi oluşun ailenin gücü üzerinde genel manadaki etkisinin, aileyi koruyan faktörlerden çok daha büyük olduğunu ve manevi iyi oluşun, aileyi koruyan faktörlerin dağılımını öngördüğünü göstermektedir. Akıl sağlığı, iletişim, olumlu etkileşimler ve birlikte geçirilen zaman gibi faktörler de dâhil olmak üzere ailenin güçlü yönleri. Stresörlerin çok az olması ve toplumsal destek etkileri aileyi koruyucu faktörler üzerinde olumlu etkisi vardır. Ayrıca, bu çalışma, zihinsel iyi oluşun, aileyi koruyan unsurlar vasıtasıyla dolaylı olarak aile gücünü etkilediğini göstermektedir. Manevi mutluluk ile aile mutluluğu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu araştırmalarda görülmektedir. Maneviyat ve nüfusa bağlı değişkenler arasında oluşan ilişkiyi irdeleyen çalışmaların sonuçları incelenmeye alındığında tarafından gençlerin katılımıyla yapılan araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların cinsiyet değişkenine göre maneviyat ölçeğinin katılımcı kadınlar lehine olduğu açıkça görülmektedir³⁴.

Tosyalıoğlu'nun 2021 yılında yaptığı üniversite öğrencileriyle yaptığı anketin sonuçlarına göre, katılımcıların Maneviyat Ölçeği toplam puanları cinsiyet değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdi. Araştırma sonuçları, kadın katılımcıların Maneviyat Ölçeği toplam puanlarının erkek katılımcılara göre daha yüksek olduğunu ve aradaki farkın kadın katılımcılar lehine olduğunu göstermektedir³⁵. Demiroğlu tarafından yetişkinler üzerinde yapılan bir anketin sonuçları, zihniyet ölçeğindeki puanların

---

³² Şüheda Çalışkan- Bülent Dilmaç, “Evli bireylerde manevi iyi oluş, ailede yılmazlık ve yaşamın anlamı arasındaki yordayıcı ilişkiler”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), (2022), 113-127.

³³ Suk-Sun Kim, Yeoun Soo Kim-Godwin, Harold G. Koenig, Family spirituality and family health among Korean-American elderly couples. *Journal of Religion and Health*, 55(2), (2016), 729-746.

³⁴ Zeynep Çakmak, *Ergenlerde maneviyat, sosyal medya bağımlılığı ve değerler arasındaki ilişkiler* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021), 37.

³⁵ Mustafa Burak Tosyalıoğlu, *Üniversite öğrencilerinde maneviyat ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021), 69.

toplamının kadın katılımcılar lehine istatistiksel olarak farklı olduğunu göstermektedir³⁶. Ancak Toprak'ın 2018 yılında üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada araştırmaya katılanların maneviyat puanlarının istatistiksel olarak farklı olduğu, kullanılan ölçeğe göre erkek katılımcıların sayıbilim olarak anlamlı bir biçimde ayrıştığını görmekteyiz³⁷. Erol'un psikolojik danışmanların katılımıyla yaptığı bir araştırmanın sonuçları, katılanların zihinsel yönelimlerinin cinsiyete bakılarak anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir³⁸. Ayrıca Kılıç tarafından yetimhanelerde çalışan hemşirelerin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmanın sonuçları, katılanların maneviyat ölçeği ve alt boyut ortalama değerlerinin cinsiyete göre önemli ölçüde farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır³⁹.

Maneviyat ve yaş değişkenlerinin birbirlerine bağlı olarak aralarındaki benzer ve farklı yönleri inceleyen Tosyalıoğlu (2021) üniversite öğrencileriyle yaptığı bir çalışmada katılanların maneviyat ölçeğinden alınan toplam puanın yaş değişkenine bağlı olarak farklılaşmadığını bize göstermiştir. Ayrıca Kılıç tarafından yetimhanelerde çalışan hemşirelerin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmanın sonuçları, katılanların maneviyat ölçeği ve alt boyut ortalama değerlerinin yaşa göre önemli ölçüde farklılık göstermediğini tespit etmiştir⁴⁰. Dursun'un evli ve bekâr bireyler üzerinde yaptığı araştırma sonuçları da Maneviyat Ölçeği toplam puan ortalamasının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini göstermektedir⁴¹. Ancak Demiroğlu'nun yetişkinler üzerinde yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre, maneviyat ölçeklerinden alınan toplam puanlar, yaş değişkenine bağlı olarak sayıbilim olarak daha yaşlı katılımcılar lehine farklılık göstermektedir⁴².

---

³⁶ Birsen Demiroğlu, *Yetişkinlerin maneviyat ve sosyal medya bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021), 110.

³⁷ Yasin Toprak, *Maneviyat, yaşam amaçları ve iyi oluş arasındaki ilişki* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018), 74.

³⁸ Abdülkadir Erol, *Rehber öğretmenlerin manevi yönelim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020), 44.

³⁹ Fatma Kılıç, *Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarında psikolojik sermaye algısı, iş doyumu ve maneviyat arasındaki ilişkinin incelenmesi* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019), 108.

⁴⁰ Kılıç, *Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarında psikolojik sermaye algısı, iş doyumu ve maneviyat arasındaki ilişkinin incelenmesi*, 108.

⁴¹ Neslihan Dursun, *Evli ve bekâr bireylerin yaşamın anlamı ve maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019), 47.

⁴² Demiroğlu, *Yetişkinlerin maneviyat ve sosyal medya bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, 111.

Maneviyat ve evli olma veya olmama değişkenlerinin arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların sonuçlarına bakıldığında, Demiroğlu'nun yetişkinler üzerinde yaptığı bir çalışmanın sonuçları, zihniyet ölçeğinde istatistiki puanlar evli katılanların lehine tercih edildiğini gstermektedir⁴³. Erol'un rehber öğretmenlerle yaptığı bir çalışmanın sonuçları da evli katılımcıların manevi yönelim ölçeklerinde bekâr katılımcılardan daha yüksek puanlar aldığını, ancak gruplar arasındaki farkın sayıbilim olarak anlamlı olmadığını gstermiřtir⁴⁴. Ancak Kılıç tarafından yetimhanede çalışan bakıcılar arasında yapılan anket sonuçları, katılımcıların anlamı arayan zihniyet leklerinin alt boyut puan ortalamalarının bekrların lehine anlamlı bir farklılık olduğunu gstermektedir⁴⁵. Dursun'un evli ve bekâr bireyler üzerinde yaptığı araştırmanın sonuçları, zihniyet ölçeklerindeki ortalama toplam puanların medeni durum değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını gstermektedir⁴⁶.

Maneviyat ve eğitim seviyesi değişkenlerinin ilişkisi incelendiğinde Demiroğlu'nun yetişkinleri kapsayan araştırmasının sonuçları, ortalama değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Maneviyat leğinin aşkınlık, anlam arama ve bağlantı alt boyutlarının eğitim seviyesi değişkenine bağlı olduğu ancak bu farklılıkların etkisinin küçük olduğu bulunmuřtur⁴⁷. Kılıç tarafından yetimhanede çalışan bakıcılarla yapılan araştırma sonucuna göre, katılanların zihniyet leği ortalamaları ve alt boyut toplam ortalama puanları değişkeninin eğitim durumu değişkenine göre sayıbilim olarak farklılaşmadığını bulmuřtur⁴⁸.

Maneviyat ve gelir seviyesi değişenleri ve aralarındaki ilişki incelendiğinde Tosyalıoğlu (2021) adlı araştırmacının yüksek ğretim öğrencileri ile yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre katılan kişilerin maneviyat leğinden alabildikleri toplam puanın hane halkının gelir seviyesine göre anlamlı farklılıklar göstermemektedir. Ancak Demiroğlu'nun erişkinlerin katılması ile yapılan çalışmada maneviyat leği yaşama alt boyutu puanlarının gelir seviyesi 1 500 TL altında olan grup ile 4 500 TL üstünde olan grup arasında, 1 500 TL altında olan grubun lehine belirli bir farklılık gösterdiği

---

⁴³ Demiroğlu, *Yetişkinlerin maneviyat ve sosyal medya bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, 113.

⁴⁴ Erol, *Rehber ğretmenlerin manevi yönelim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*, 46.

⁴⁵ Kılıç, *ocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarında psikolojik sermaye algısı, iş doyumunu ve maneviyat arasındaki ilişkinin incelenmesi*, 111.

⁴⁶ Dursun, *Evli ve bekâr bireylerin yaşamın anlamı ve maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, 48.

⁴⁷ Demiroğlu, *Yetişkinlerin maneviyat ve sosyal medya bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, 115.

⁴⁸ Kılıç, *ocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarında psikolojik sermaye algısı, iş doyumunu ve maneviyat arasındaki ilişkinin incelenmesi*, 111.

gözlenmiştir⁴⁹. Kılıç tarafından yetimhanelerde görevli hemşireler üzerinde yapılan ankette, ortalama geliri 4.000 TL'nin altında olan ve ortalama geliri 4.001 TL'nin üzerinde olanların lehine hemşirelerde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır⁵⁰.

Tosyalıoğlu'nun (2021) üniversite öğrencilerini kapsayan bir araştırmasının sonuçlarına göre, maneviyat ile ebeveyn birliği değişkenleri arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışmanın sonuçları incelendiğinde, katılımcı sayısının toplam puanı, maneviyat Uyumun ölçüsü, büyük ölçüde ebeveyn birlikteliği değişkenine bağlıdır. Araştırmalar, anne babası birlikte yaşayan katılımcıların toplam puanlarının anne babası ayrı yaşayanlara göre daha yüksek olduğunu ve bu farkın anne babası birlikte yaşayan katılımcıların lehine olduğunu göstermiştir. Maneviyat ile kardeş adedi değişkeni arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların sonuçlarına bakıldığında Dursun evli ve bekâr bireyler üzerinde yaptığı çalışmada manevi başa çıkma ortalamalarının Maneviyat Ölçeğinin alt boyutu olan farklı sayıda kardeş için yedi buçuk yıl, daha fazla kardeşe sahip katılımcılar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Bu çalışmanın sonuçları, yedi veya daha fazla kardeşi olan katılımcıların Psikolojik Başa Çıkma alt ölçeğinde ortalama olarak yediden az kardeşi olanlara göre daha yüksek puanlar aldığını göstermiştir⁵¹.

---

⁴⁹ Demiroğlu, *Yetişkinlerin maneviyat ve sosyal medya bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, 114.

⁵⁰ Kılıç, *Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarında psikolojik sermaye algısı, iş doyumunu ve maneviyat arasındaki ilişkinin incelenmesi*, 91-92.

⁵¹ Dursun, *Evli ve bekâr bireylerin yaşamın anlamı ve maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, 81.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM, BULGULAR VE YORUMLAR

1. Yöntem

Bu bölümde; araştırma modeli, evren, örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve çözümlenmesine kullanılan istatistiksel işlemler yer almaktadır.

1.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, nicel ve tarama modelinde bir çalışmadır. Tarama modelleri, “geçmişte veya hali hazırda mevcut olan bir durumu (olay, kişi, nesne) kendi şartları içinde olduğu gibi tanımlamayı amaçlayan araştırma modelleridir”⁵². Araştırmanın yapısı nedeniyle nicel ve tarama modeli kullanılmıştır.

1.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2023 eğitim yılı bahar döneminde Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Evrende yaklaşık 600 öğrenci bulunmaktadır. Evrenini temsil edecek öğrenciler arasından “Seçkisiz örnekleme” yöntemiyle seçilen 273 öğrenciye ulaşılarak veriler toplanmıştır. Verileri öğrenciler gönüllü ve istekli olarak doldurmuşlardır. Verilerin toplandığı öğrencilerin demografik özellikleri dağılımları Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. Katılımcı Öğrencilerin Demografik Özellikleri Dağılımları

Değişken	Kategori	n	%
Cinsiyet	Kız	210	76,9
	Erkek	63	23,1
Yaş	18-19 yaş	40	14,7
	20-21 yaş	84	30,8
	22-23 yaş	82	30,0
	24 yaş ve üzeri	67	24,5
Anne eğitim düzeyi	İlkokul mezunu	157	57,5
	Ortaokul mezunu	50	18,3
	Lise mezunu	34	12,5
	Üniversite mezunu	32	11,7
Baba eğitim düzeyi	İlkokul mezunu	91	33,3
	Ortaokul mezunu	61	22,3
	Lise mezunu	67	24,5
	Üniversite mezunu	54	19,8
Aylık gelir düzeyi	Asgari ücret ve altında	101	37,0
	9-13 bin TL	60	22,0

⁵² Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 35. baskı, (Ankara, Nobel Akademi Yayıncılık, 2017), 78.

	14-25 bin TL	67	24,5
	26 bin TL ve üstü	45	16,5
Hayatın çoğunun geçtiği yer	Köy	59	21,6
	İlçe	42	15,4
	İl	172	63,0

Tablo 3.1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin çoğunun %76,9 oranla kızlardan oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılanlar içinde erkeklerin oranı %23,1 olup oldukça azdır. Öğrencilerin yaş dağılımları 18-19 yaş %14,7, 20-21 yaş %30,8, 22-23 yaş %30,0 ve 24 yaş ve üstündekiler %24,5 oranındadır. Katılımcıların büyük kısmı 20-23 yaşlardakilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin annelerini eğitim düzeyinin büyük oranda %57,5 oranıyla ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Bunu ortaokul mezunu %18,3 ve lise mezunu %12,5 oranlarıyla izlerken en düşük oran üniversite mezunu olarak % 11,7 oranındadır. Baba eğitim düzeyleri ilkokul mezunu % 33,3 oranıyla ilk sıradadır. Bunu lise mezunu %24,5, ortaokul mezunu % 22,3 ve üniversite mezunu % 19,8 oranıyla izlemektedir. Öğrencilerin ailelerinin evlerine giren aylık gelir dağılımının ise büyük oranda % 37,0 oranıyla asgari ücret ve altında iken bunu % 24,5 oranıyla 14-25 bin TL, % 22,0 9-13 bin TL ve % 16,5 oranıyla 26 bin TL ve üstünde şeklinde belirtilmiştir. Öğrencilerin hayatlarının çoğun geçirdikleri yer dağılımının büyük ölçüde % 63,0 oranıyla il merkezi, % 21,6 oranıyla köy ve % 15,4 oranıyla ilçe merkezleri olarak belirtildiği görülmüştür.

Öğrencilerin demografik olarak anne ve babalarının büyük oranda ilkokul mezunu olmaları ve aylık eve giren gelir düzeyinin büyük ölçüde asgari ücret altında olması öğrencilerin büyük kısmının sosyo kültürel ve sosyo ekonomik olarak dezavantajlı gruplardan geldiğini ortaya koymaktadır.

1. 3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı iki bölümden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci bölümünde öğrencilere ait genel bilgiler “Cinsiyet, yaş, anne eğiti düzeyi, baba eğitim düzeyi, aylık gelir ve hayatın çoğunun geçtiği yer olmak üzere 6 madde bulunacaktır.

İkinci bölümde öğrencilerin maneviyat algılarını ölçmek için kullanılan “Maneviyat Ölçeği” yer almaktadır. “Maneviyat Ölçeği” Şirin tarafından 2018 yılında

geliştirilmiş 5'li likert tipi bir ölçek olup 27 madde ve 7 boyuttan oluşmaktadır⁵³. Ölçekte bulunan 27 maddeden; 24 madde olumlu, 3 madde olumsuzdur. Maddeler “(1) Bana Hiç Uygun Değil, (2) Bana Uygun Değil, (3) Bana Biraz Uygun, (4) Bana Oldukça Uygun, (5) Bana Tamamen Uygun” şeklinde seçeneklidir. Ölçekten elde edilebilecek en yüksek puan 135, en düşük puan ise 27'dir. Ölçeğin toplam Cronbach Alpha değeri 0,90 bulunduğundan, ölçeğin güvenilir olduğuna karar verilmiştir.

Ölçekte; manevi başa çıkma (9, 12, 20, 21, 23. maddeler), aşkınlık (19, 22. Maddeler), manevi yaşantı (3, 11, 24, 25, 27. Maddeler), anlam arayışı (7, 14, 15, 17. Maddeler), manevi hoşnutluk (6, 8, 13, 26. Maddeler), bağlantı (1, 2, 4, 18. Maddeler), tabiatla uyum (5, 10, 16. Maddeler) olmak üzere 7 alt boyut bulunmaktadır. Bulunan bu her alt boyuttan alınan yüksek puan kişinin o alt boyutun ölçtüğü özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçek bununla birlikte toplam maneviyat puanını vermekte ve kişinin aldığı yüksek puan onda maneviyatın yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir (Şirin, 2018).

1. 4. Verilerin Toplanması

Araştırma için ölçek fotokopi ile çoğaltılarak yüz yüze doldurtulmuştur. Ancak uzaktan eğitime geçilince yeter sayıya ulaşılamayınca ölçek çevrimiçi şekilde google formdan tasarlanarak dijital ortamda doldurulabilir hale getirilerek whatsapp grupları ve email ortamlarında öğrencilere ulaştırılmıştır. Ölçeği istekli olanların doldurmaları istenmiştir.

1. 5. Verilerin Analizi

Toplanan veriler SPSS 25 istatistik programlarına kodlanarak girilmiş ve analizler bu programlarla yapılmıştır. Öncelikle verilerin güvenilirliği test edilmiştir. Cronbach's Alpha değerleri toplam olarak ,865 olarak ölçülmüş ve verilerin yüksek düzeyde güvenilirlik değerini taşıdığı görülmüştür.

Verilerin normallik analizi basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) testi ile yapılmış ve ulaşılan bulgular Tablo 3.2'de verilmiştir.

---

⁵³ Turgay Şirin, “Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, *Turkish Studies*, (2018), 1283-1309.

Tablo 3.2. Verilerin Normallik Analizi Sonuçları

	Basıklık (Kurtosis) Değeri	Çarpıklık (Skewness) Değeri
Manevi başa çıkma boyutu	1,355	-1,164
Aşkınlık boyutu	1,478	-1,198
Manevi yaşantı boyutu	1,376	-1,171
Anlam arayışı boyutu	1,288	-1,388
Manevi hoşnutluk boyutu	-,332	,563
Bağlantı boyutu	1,204	-1,352
Tabiatla uyum boyutu	-,177	-,477
Genel maneviyat algısı	1,403	-1,490

Tablo 3.2’de görüldüğü gibi maneviyat algısı ölçeği ve alt boyutlarının “Basıklık ve Çarpıklık” değerlerinin -1,50 ile +1,50 arası olduğu tespit edilmiştir. Tabachnik ve Fidell (2013) çalışmalarında +1,50 arasındaki normal dağılım verilerinin normal dağılım gösterdiği kabul edildiğini belirtmektedir. Buna göre veriler normal dağılım göstermektedir ve analizlerde parametrik testler kullanılmıştır.

Anlamlılık değeri ,05 olarak alınmıştır. Ortalamaların yorumlanmasında eşik değerler şöyledir.

- 1,00 – 1,79 Çok az
- 1,80 – 2,59 Az
- 2,60 – 3,39 Orta
- 3,40 – 4,19 Yüksek
- 4,20 – 5,00 Çok yüksek

2. Bulgular ve Yorumlar

Bu başlık altında verilerin analiziyle ulaşılan bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

2.1. Alt Problemlere İlişkin Bulgular

“1. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat algıları ne düzeydedir? 2. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algıları ne düzeydedir? ve 3. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algıları, (a) Cinsiyetlerine, (b) Yaş, (c) Anne eğitim düzeyi, (d) Baba eğitim düzeyi, (e) Ailenin aylık gelir düzeyi, (f) Hayatlarının çoğunun geçtiği yer durumlarına göre farklılaşmakta mıdır? şeklinde 3 alt probleme cevap bulma amacıyla yapılan analiz sonuçları ve yorumlara yer verilmiştir.

2.1.1. İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algularına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi “İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alguları ne düzeydedir?” şeklindedir. Araştırma sorusunun çözümüne yönelik analiz sonuçları Tablo 4.1’de verilmiştir.

Tablo 4.1. *İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algı Düzeyleri*

Maddeler	<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>s</i>	Düzeyi
1. Allah’ın beni sevdiğini hissediyorum	273	4,53	,79	Çok yüksek
2. Bir sorunla karşılaştığımda dua ederim	273	4,74	,67	Çok yüksek
3. Dini etkinliklere katılırım	273	3,95	,93	Yüksek
4. Dua ettiğimde Allah’a kendimi yakın hissederim	273	4,77	,60	Çok yüksek
5. Enerjisine inandığım şeyleri üzerimde taşıırım	273	2,72	,98	Orta
6. Hayata dair bir hoşnutluk duygusu hissediyorum	273	3,56	,93	Yüksek
7. Hayata gelmemin bir amacı olduğuna inanırım	273	4,62	,76	Çok yüksek
8. Hayatımda büyük bir boşluk varmış gibi hissediyorum	273	4,03	,97	Yüksek
9. Maneviyatım bana güç verir.	273	4,40	,85	Çok yüksek
10. Yediğim şeylerin enerjisinin beni etkilediğine inanıyorum	273	3,66	,96	Yüksek
11. Hayatımı manevi kabullerime göre yaşarım	273	4,23	,78	Çok yüksek
12. Maneviyat stresli durumlarla başa çıkmamı sağlar.	273	4,38	,82	Çok yüksek
13. Hayatımın amacımı halen bulabilmiş değilim	273	4,60	,98	Çok yüksek
14. Hayatta hiçbir şey sebepsiz olmaz	273	4,65	,60	Çok yüksek
15. Hayatta iyilikle kötülüğün bir savaşı var	273	4,19	,92	Yüksek
16. Her canlının taşıdığı bir enerji vardır	273	4,23	,90	Çok yüksek
17. Her insan hayatının anlamını bulmaya çalışmalıdır	273	4,49	,82	Çok yüksek
18. İlâhî bir gücün beni koruduğunu hissedirim.	273	4,74	,55	Çok yüksek
19. Kâinatta, aşkın (ilâhî) bir varlığın olduğuna inanıyorum.	273	4,83	,52	Çok yüksek
20. Maneviyat hayatın anlamıyla ilişkilidir.	273	4,55	,78	Çok yüksek
21. Maneviyata önem veririm.	273	4,56	,73	Çok yüksek
22. Kâinatta her şeyin bir bütünün parçası gibi birbirine bağlı olduğuna inanırım.	273	4,64	,70	Çok yüksek
23. Maneviyatım davranışlarım üzerinde etkilidir.	273	4,48	,69	Çok yüksek
24. Maneviyatımı güçlendirmek için bazı manevi egzersizler (zikir, meditasyon, dua vb.) yaparım.	273	4,23	,89	Çok yüksek
25. Maneviyatla ilgili bir eğitim olduğuna görürsem katılmaya çalışırım.	273	3,80	,95	Yüksek
26. Olduğum kişi olmaktan mutlu değilim.	273	4,61	,98	Çok yüksek
27. Maneviyat konusunda eğitim almak gerektiğine	273	4,24	,94	Çok yüksek

Tablo 4.1’te görüldüğü gibi ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencileri maneviyat algılarıyla ilgili en yüksek düzeyin “Çok yüksek” düzeyinde ($\bar{X}=4,83$) ortalamayla “Kâinatta, aşkın (ilâhî) bir varlığın olduğuna inanıyorum.” Maddesindedir. Bunu “Çok yüksek” düzeyinde ($\bar{X}=4,77$) ortalamayla “Dua ettiğimde Allah’a kendimi yakın hissedirim” maddesi izlerken en düşük düzeyin ise “Orta” düzeyinde ($\bar{X}=2,72$) ortalamayla “Enerjisine inandığım şeyleri üzerimde taşıyırım” maddesindedir. Bunun dışında diğer maddelere katılım düzeylerinin yüksek ve çok yüksek düzeylerinde olduğu görülmekle birlikte maddelere göre düzeyler şöyle gerçekleşmiştir.

“Allah’ın beni sevdiğini hissediyorum” maddesine ($\bar{X}=4,53$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Bir sorunla karşılaştığımda dua ederim” maddesine ($\bar{X}=4,74$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Dini etkinliklere katılırım” maddesine ($\bar{X}=3,95$) ortalamayla “Yüksek”, “Hayata dair bir hoşnutluk duygusu hissediyorum” maddesine ($\bar{X}=3,56$) ortalamayla “Yüksek”, “Hayata gelmemin bir amacı olduğuna inanırım” maddesine ($\bar{X}=4,62$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Hayatımda büyük bir boşluk varmış gibi hissediyorum” maddesine ($\bar{X}=4,03$) ortalamayla “Yüksek”, “Maneviyatım bana güç verir. ” maddesine ($\bar{X}=4,40$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Yediğim şeylerin enerjisinin beni etkilediğine inanıyorum” maddesine ($\bar{X}=3,66$) ortalamayla “Yüksek”, “Hayatımı manevi kabullerime göre yaşarım” maddesine ($\bar{X}=4,23$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Maneviyat stresli durumlarla başa çıkmamı sağlar.” maddesine ($\bar{X}=4,38$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Hayatımın amacını halen bulabilmiş değilim” maddesine ($\bar{X}=4,60$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Hayatta hiçbir şey sebepsiz olmaz” maddesine ($\bar{X}=4,65$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Hayatta iyilikle kötülüğün bir savaşı var” maddesine ($\bar{X}=4,19$) ortalamayla “Yüksek”, “Her canlının taşıdığı bir enerji vardır” maddesine ($\bar{X}=4,23$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Her insan hayatının anlamını bulmaya çalışmalıdır” maddesine ($\bar{X}=4,49$) ortalamayla “Çok yüksek”, “İlâhî bir gücün beni koruduğunu hissedirim.” maddesine ($\bar{X}=4,74$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Maneviyat hayatın anlamıyla ilişkilidir. ” maddesine ($\bar{X}=4,55$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Maneviyata önem veririm. ” maddesine ($\bar{X}=4,56$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Kâinatta her şeyin bir bütünün parçası gibi birbirine bağlı olduğuna inanırım. ” maddesine ($\bar{X}=4,64$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Maneviyatım davranışlarım üzerinde etkilidir. ” maddesine ($\bar{X}=4,48$) ortalamayla “Çok

yüksek”, “Maneviyatımı güçlendirmek için bazı manevi egzersizler (zikir, meditasyon, dua vb.) yaparım.” maddesine ($\bar{X}=4,23$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Maneviyatla ilgili bir eğitim olduğumu görürsem katılmaya çalışırım.” maddesine ($\bar{X}=$ maddesine ($\bar{X}=3,80$) ortalamayla “Yüksek”, “Olduğum kişi olmaktan mutlu değilim. ” maddesine ($\bar{X}=4,61$) ortalamayla “Çok yüksek”, “Maneviyat konusunda eğitim almak gerektiğine inanıyorum.” maddesine ($\bar{X}=4,24$) ortalamayla “Çok yüksek” düzeylerinde ölçülmüştür.

Araştırmanın bulgularına göre ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencileri maneviyat algılarının genel olarak yüksek ve çok yüksek düzeylerde olduğu söylenebilir. Bu durum ilahiyat fakültesi öğrencilerinin maneviyat algılarının okudukları alana göre uyumlu olduğunu da göstermektedir.

2.1.2. İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algılarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi “İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algıları ne düzeydedir?” şeklindedir. Problemin çözümüne ilişkin analiz sonuçları Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.2. *İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algı Düzeyleri*

	<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>s</i>	Düzeyi
Manevi başa çıkma boyutu	273	4,47	,62	Çok yüksek
Aşkınılık boyutu	273	4,74	,54	Çok yüksek
Manevi yaşantı boyutu	273	4,09	,71	Yüksek
Anlam arayışı boyutu	273	4,49	,59	Çok yüksek
Manevi hoşnutluk boyutu	273	4,20	,93	Çok yüksek
Bağlantı boyutu	273	4,69	,54	Çok yüksek
Tabiatla uyum boyutu	273	3,54	,95	Yüksek
Genel maneviyat algısı	273	4,06	,44	Yüksek

Tablo 4.2’de görüldüğü gibi ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarıyla ilgili en yüksek ortalamanın “Çok yüksek” düzeyinde ($\bar{X}=4,74$) ortalamayla aşkınılık boyutunda olduğu görülmüştür. Bunu “Çok yüksek” düzeylerde ($\bar{X}=4,69$) ortalamayla bağlantı boyutu, ($\bar{X}=4,49$) ortalamayla anlam arayışı boyutu, ($\bar{X}=4,47$) ortalamayla manevi başa çıkma boyutu, ($\bar{X}=4,20$) ortalamayla manevi hoşnutluk boyutu izlemektedir. Manevi yaşantı boyutu ($\bar{X}=4,09$) ortalamayla “Yüksek” düzeyde iken en düşük ortalamanın ($\bar{X}=3,54$) ortalamayla tabiatla uyum boyutunda olduğu görülmektedir. Genel maneviyat algısını ise ($\bar{X}=4,06$)

ortalamayla “Yüksek” düzeyde olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin maneviyat algılarının en yüksek düzeyde aşkınlık boyutunda olduğu görülürken en düşük düzeyde ise tabiatla uyum boyutunda olduğu görülmektedir. Genel maneviyat algısının ise yüksek düzeyde olması öğrencilerin maneviyat algılarının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

2.1.3. İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algılarının Kişisel Değişkenlere Göre Durumlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi “İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algıları, (a) Cinsiyetlerine, (b) Yaş, (c) Anne eğitim düzeyi, (d) Baba eğitim düzeyi, (e) Ailenin aylık gelir düzeyi, (f) Hayatlarının çoğunun geçtiği yer durumlarına göre farklılaşmakta mıdır? şeklindedir.

İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının cinsiyetlerine göre t testi sonuçları Tablo 4.3’te verilmiştir.

Tablo 4.3. *İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algılarının Cinsiyete Göre Analizi*

	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	s	sd	t	p																																																																																
Manevi başa çıkma boyutu	Kız	210	4,50	,55	271	,98	,32																																																																																
	Erkek	63	4,41	,83				Aşkınlık boyutu	Kız	210	4,76	,50	271	1,33	,18	Erkek	63	4,66	,63	Manevi yaşantı boyutu	Kız	210	4,09	,67	271	-,11	,90	Erkek	63	4,10	,83	Anlam arayışı boyutu	Kız	210	4,49	,55	271	-,10	,91	Erkek	63	4,50	,69	Manevi hoşnutluk boyutu	Kız	210	4,24	,79	271	1,12	,26	Erkek	63	4,05	,93	Bağlantı boyutu	Kız	210	4,73	,44	271	1,79	,07	Erkek	63	4,59	,77	Tabiatla uyum boyutu	Kız	210	3,53	,96	271	-,22	,82	Erkek	63	3,56	,92	Genel maneviyat algısı	Kız	210	4,06	,40	271	,20	,83
Aşkınlık boyutu	Kız	210	4,76	,50	271	1,33	,18																																																																																
	Erkek	63	4,66	,63				Manevi yaşantı boyutu	Kız	210	4,09	,67	271	-,11	,90	Erkek	63	4,10	,83	Anlam arayışı boyutu	Kız	210	4,49	,55	271	-,10	,91	Erkek	63	4,50	,69	Manevi hoşnutluk boyutu	Kız	210	4,24	,79	271	1,12	,26	Erkek	63	4,05	,93	Bağlantı boyutu	Kız	210	4,73	,44	271	1,79	,07	Erkek	63	4,59	,77	Tabiatla uyum boyutu	Kız	210	3,53	,96	271	-,22	,82	Erkek	63	3,56	,92	Genel maneviyat algısı	Kız	210	4,06	,40	271	,20	,83	Erkek	63	4,05	,56								
Manevi yaşantı boyutu	Kız	210	4,09	,67	271	-,11	,90																																																																																
	Erkek	63	4,10	,83				Anlam arayışı boyutu	Kız	210	4,49	,55	271	-,10	,91	Erkek	63	4,50	,69	Manevi hoşnutluk boyutu	Kız	210	4,24	,79	271	1,12	,26	Erkek	63	4,05	,93	Bağlantı boyutu	Kız	210	4,73	,44	271	1,79	,07	Erkek	63	4,59	,77	Tabiatla uyum boyutu	Kız	210	3,53	,96	271	-,22	,82	Erkek	63	3,56	,92	Genel maneviyat algısı	Kız	210	4,06	,40	271	,20	,83	Erkek	63	4,05	,56																				
Anlam arayışı boyutu	Kız	210	4,49	,55	271	-,10	,91																																																																																
	Erkek	63	4,50	,69				Manevi hoşnutluk boyutu	Kız	210	4,24	,79	271	1,12	,26	Erkek	63	4,05	,93	Bağlantı boyutu	Kız	210	4,73	,44	271	1,79	,07	Erkek	63	4,59	,77	Tabiatla uyum boyutu	Kız	210	3,53	,96	271	-,22	,82	Erkek	63	3,56	,92	Genel maneviyat algısı	Kız	210	4,06	,40	271	,20	,83	Erkek	63	4,05	,56																																
Manevi hoşnutluk boyutu	Kız	210	4,24	,79	271	1,12	,26																																																																																
	Erkek	63	4,05	,93				Bağlantı boyutu	Kız	210	4,73	,44	271	1,79	,07	Erkek	63	4,59	,77	Tabiatla uyum boyutu	Kız	210	3,53	,96	271	-,22	,82	Erkek	63	3,56	,92	Genel maneviyat algısı	Kız	210	4,06	,40	271	,20	,83	Erkek	63	4,05	,56																																												
Bağlantı boyutu	Kız	210	4,73	,44	271	1,79	,07																																																																																
	Erkek	63	4,59	,77				Tabiatla uyum boyutu	Kız	210	3,53	,96	271	-,22	,82	Erkek	63	3,56	,92	Genel maneviyat algısı	Kız	210	4,06	,40	271	,20	,83	Erkek	63	4,05	,56																																																								
Tabiatla uyum boyutu	Kız	210	3,53	,96	271	-,22	,82																																																																																
	Erkek	63	3,56	,92				Genel maneviyat algısı	Kız	210	4,06	,40	271	,20	,83	Erkek	63	4,05	,56																																																																				
Genel maneviyat algısı	Kız	210	4,06	,40	271	,20	,83																																																																																
	Erkek	63	4,05	,56																																																																																			

*p<0,05

Tablo 4.3’te görüldüğü gibi ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının cinsiyetlerine göre manevi başa çıkma boyutunda ($t= ,98$; $p>0,05$), aşkınlık boyutunda ($t= 1,33$; $p>0,05$), manevi yaşantı boyutunda ($t= -,11$; $p>0,05$), anlam arayışı boyutunda ($t= -,10$; $p>0,05$), manevi

hoşnutluk boyutunda ($t= -1,12$; $p>0,05$), bağlantı boyutunda ($t= -1,79$; $p>0,05$), tabiatla uyum boyutunda ($t= -,22$; $p>0,05$) ve genel maneviyat algısında ($t= -,20$; $p>0,05$) anlamlı farklılık görülememiştir. Bulgulara göre ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının cinsiyetlerine göre gerek alt boyutlarda gerekse genel maneviyat algılarında farklılık göstermediği söylenebilir.

İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının yaşlarına göre Anova testi sonuçları Tablo 4.4'te verilmiştir.

Tablo 4.4. *İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algılarının Yaşa Göre Analizi*

	Yaş	n	$\bar{X}$	s	sd	F	p	Fark
Manevi başa çıkma boyutu	18-19 yaş	40	4,56	,51	3;269	,94	,42	-
	20-21 yaş	84	4,46	,50				
	22-23 yaş	82	4,39	,85				
	24 yaş ve üzeri	67	4,54	,48				
Aşkınılık boyutu	18-19 yaş	40	4,88	,27	3;269	2,13	,09	-
	20-21 yaş	84	4,75	,50				
	22-23 yaş	82	4,63	,73				
	24 yaş ve üzeri	67	4,78	,38				
Manevi yaşantı boyutu	18-19 yaş	40	4,10	,56	3;269	1,17	,31	-
	20-21 yaş	84	4,06	,64				
	22-23 yaş	82	4,00	,90				
	24 yaş ve üzeri	67	4,22	,59				
Anlam arayışı boyutu	18-19 yaş	40	4,42	,55	3;269	,99	,39	-
	20-21 yaş	84	4,55	,53				
	22-23 yaş	82	4,42	,72				
	24 yaş ve üzeri	67	4,54	,49				
Manevi hoşnutluk boyutu	18-19 yaş	40	4,11	,91	3;269	3,16	,02*	2<4
	20-21 yaş	84	3,92	,92				
	22-23 yaş	82	4,27	,90				
	24 yaş ve üzeri	67	4,51	,97				
Bağlantı boyutu	18-19 yaş	40	4,79	,33	3;269	2,13	,09	-
	20-21 yaş	84	4,63	,50				
	22-23 yaş	82	4,62	,75				
	24 yaş ve üzeri	67	4,80	,31				
Tabiatla uyum boyutu	18-19 yaş	40	3,30	,91	3;269	1,77	,15	-
	20-21 yaş	84	3,65	,91				
	22-23 yaş	82	3,45	,94				
	24 yaş ve üzeri	67	3,64	,81				
Genel maneviyat algısı	18-19 yaş	40	4,06	,35	3;269	1,44	,23	-
	20-21 yaş	84	4,10	,37				
	22-23 yaş	82	3,98	,59				
	24 yaş ve üzeri	67	4,11	,33				

*p<0,05   1. 18-19 yaş   2. 20-21 yaş   3. 22-23 yaş   4. 24 yaş ve üzeri

Tablo 4.4'te görüldüğü gibi ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının yaşlarına göre manevi başa çıkma boyutunda ($F=,94$; $p>0,05$), aşkınlık boyutunda ($F=2,13$; $p>0,05$), manevi yaşantı boyutunda ($F=1,17$; $p>0,05$), anlam arayışı boyutunda ($F=,99$; $p>0,05$), bağlantı boyutunda ($F=2,13$; $p>0,05$), tabiatla uyum boyutunda ($F=1,77$; $p>0,05$) ve genel maneviyat algısında ($F=1,44$; $p>0,05$) anlamlı farklılık görülmemiştir. Ancak manevi hoşnutluk boyutunda ($F=3,16$; $p<0,05$) anlamlı farklılık görülmüştür. Manevi hoşnutluk boyutunda fark olan grupların tespiti için Post Hoc TUKEY analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda manevi hoşnutluk boyutunda 20-21 yaş öğrencileri ile 24 yaş ve üstündeki öğrencilerin manevi hoşnutluk düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu görülürken ortalamalara bakıldığında farkın 24 yaş ve üstündeki öğrenciler lehine daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna göre 24 yaş üstündeki ilahiyat öğrencilerinin manevi hoşnutluk düzeylerinin 20-21 yaş ilahiyat öğrencilerinden daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının anne eğitim düzeylerine göre Anova testi sonuçları Tablo 4.5'te verilmiştir.

Tablo 4.5. *İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algılarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Analizi*

	Anne eğitim düzeyi	<i>n</i>	$\bar{X}$	<i>s</i>	<i>sd</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	Fark
Manevi başa çıkma boyutu	İlkokul	157	4,49	,53	3;269	5,99	,00*	2>3; 2>4
	Ortaokul	50	4,74	,31				
	Lise	34	4,25	,83				
	Üniversite	32	4,25	,94				
Aşkınlık boyutu	İlkokul	157	4,77	,42	3;269	4,95	,00*	1>3; 2>3
	Ortaokul	50	4,89	,27				
	Lise	34	4,47	,87				
	Üniversite	32	4,63	,78				
Manevi yaşantı boyutu	İlkokul	157	4,08	,67	3;269	2,84	,03*	2>4
	Ortaokul	50	4,32	,56				
	Lise	34	3,94	,76				
	Üniversite	32	3,93	,94				
Anlam arayışı boyutu	İlkokul	157	4,52	,55	3;269	4,49	,00*	2>3; 2>4
	Ortaokul	50	4,67	,38				
	Lise	34	4,27	,68				
	Üniversite	32	4,30	,81				
Manevi hoşnutluk boyutu	İlkokul	157	4,18	,90	3;269	3,14	,02*	2>3
	Ortaokul	50	4,60	,93				
	Lise	34	3,83	,93				

Bağlantı boyutu	Üniversite	32	4,03	,83	3;269	5,79	,00*	1>4; 2>4
	İlkokul	157	4,76	,44				
	Ortaokul	50	4,80	,33				
	Lise	34	4,50	,74				
Tabiatla uyum boyutu	Üniversite	32	4,42	,80	3;269	2,24	,08	-
	İlkokul	157	3,52	,95				
	Ortaokul	50	3,81	,95				
	Lise	34	3,30	,90				
Genel maneviyat algısı	Üniversite	32	3,44	,95	3;269	5,58	,00*	2>3; 2>4
	İlkokul	157	4,08	,37				
	Ortaokul	50	4,22	,30				
	Lise	34	3,90	,60				
	Üniversite	32	3,90	,63				
*p<0,05	1. İlkokul mezunu	2. Ortaokul mezunu	3. Lise mezunu					
	4. Üniversite mezunu							

Tablo 4.5'te görüldüğü gibi ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının anne mezuniyet düzeylerine göre tabiatla uyum boyutunda ($F=2,24$; $p>0,05$) anlamlı farklılık görülmemiştir. Ancak manevi başa çıkma boyutunda ($F=5,99$; $p<0,05$), aşkınlık boyutunda ($F=4,95$; $p<0,05$), manevi yaşantı boyutunda ($F=2,94$; $p<0,05$), anlam arayışı boyutunda ($F=4,49$; $p<0,05$), manevi hoşnutluk boyutunda ($F=3,14$; $p<0,05$), bağlantı boyutunda ($F=5,79$; $p<0,05$) ve genel maneviyat algısında ($F=5,58$; $p<0,05$) anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Fark olan grupların tespiti için Post Hoc TUKEY analizi yapılmıştır.

Analiz sonucunda manevi başa çıkma boyutunda annesi ortaokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar arasında, annesi ortaokul mezunu olanlarla üniversite mezunu olanlar arasında ve annesi ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür. Aşkınlık boyutunda annesi ilkokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar arasında, ortaokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar arasında ve annesi ilkokul ve ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür. Manevi yaşantı boyutunda annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerle annesi üniversite mezunu olan öğrenciler arasında ve annesi ortaokul mezunu olan öğrenciler lehine yüksektir.

Anlam arayışı boyutunda annesi ortaokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar arasında, annesi ortaokul mezunu olanlarla üniversite mezunu olanlar arasında ve annesi ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür. Manevi hoşnutluk boyutunda annesi ortaokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar arasında ve annesi ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür. Bağlantı boyutunda annesi ilkokul mezunu olanlarla annesi üniversite mezunu olanlar arasında, annesi ortaokul mezunu olanlarla

üniversite mezunu olanlar arasında ve annesi ilkokul ve ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür.

Genel maneviyat algısında annesi ortaokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar arasında, annesi ortaokul mezunu olanlarla üniversite mezunu olanlar arasında ve annesi ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür.

Genel olarak anne eğitim düzeyi düşük öğrencilerin maneviyat algıları anne eğitim düzeyi yüksek olan (lise ve üniversite mezunu) öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Buna göre anne eğitim düzeyi düşük ilahiyat öğrencilerinin maneviyat algılarının eğitim düzeyi yüksek anne çocuklarına göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının baba eğitim düzeylerine göre Anova testi sonuçları Tablo 4.6'da verilmiştir.

Tablo 4.6. *İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algılarının Baba Eğitim Düzeylerine Göre Analizi*

	Baba eğitim düzeyi	n	$\bar{X}$	s	sd	F	p	Fark
Manevi başa çıkma boyutu	İlkokul	91	4,40	,62	3;269	2,91	,03*	2>4
	Ortaokul	61	4,66	,39				
	Lise	67	4,51	,54				
	Üniversite	54	4,36	,86				
Aşkınlık boyutu	İlkokul	91	4,74	,47	3;269	1,44	,22	-
	Ortaokul	61	4,83	,34				
	Lise	67	4,75	,41				
	Üniversite	54	4,62	,86				
Manevi yaşantı boyutu	İlkokul	91	4,02	,73	3;269	2,82	,03*	2>4
	Ortaokul	61	4,28	,58				
	Lise	67	4,14	,60				
	Üniversite	54	3,93	,89				
Anlam arayışı boyutu	İlkokul	91	4,49	,59	3;269	2,44	,06	-
	Ortaokul	61	4,64	,43				
	Lise	67	4,46	,54				
	Üniversite	54	4,35	,75				
Manevi hoşnutluk boyutu	İlkokul	91	3,96	,93	3;269	1,98	,11	-
	Ortaokul	61	4,41	,91				
	Lise	67	4,26	,97				
	Üniversite	54	4,28	,96				
Bağlantı boyutu	İlkokul	91	4,75	,39	3;269	2,43	,06	-
	Ortaokul	61	4,78	,37				
	Lise	67	4,67	,57				
	Üniversite	54	4,54	,80				
Tabiatla uyum boyutu	İlkokul	91	3,45	,99	3;269	1,37	,25	-
	Ortaokul	61	3,49	,91				
	Lise	67	3,74	,85				

Genel maneviyat algısı	Üniversite	54	3,48	,92	3;269	2,74	,04*	2>4
	İlkokul	91	4,06	,39				
	Ortaokul	61	4,16	,29				
	Lise	67	4,09	,41				
	Üniversite	54	3,93	,64				
*p<0,05	1. İlkokul mezunu 4. Üniversite mezunu	2. Ortaokul mezunu	3. Lise mezunu					

Tablo 4.6’da görüldüğü gibi ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının baba mezuniyet düzeylerine göre aşkınlık boyutunda ($F=1,44$; $p>0,05$), anlam arayışı boyutunda ($F=2,44$; $p>0,05$), manevi hoşnutluk boyutunda ($F=1,98$; $p>0,05$), bağlantı boyutunda ($F=2,43$; $p>0,05$) ve tabiatla uyum boyutunda ($F=1,37$; $p>0,05$) anlamlı farklılık göstermemiştir. Ancak ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının baba mezuniyet düzeylerine göre manevi başa çıkma boyutunda ($F=2,91$; $p<0,05$), manevi yaşantı boyutunda ($F=2,82$; $p<0,05$) ve genel maneviyat algısında ($F=2,74$; $p<0,05$) anlamlı farklılık görülmüştür. Fark olan grupların tespiti için Post Hoc TUKEY analizi yapılmıştır.

Analiz sonucunda manevi başa çıkma boyutunda, manevi yaşantı boyutunda ve genel maneviyat algısında baba mezuniyeti ortaokul olan öğrencilerle babaları üniversite mezunu olanlar arasında ve babaları ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek ölçülmüştür. Bulgulara göre babaları ortaokul mezunu olan çocukların maneviyat algılarının manevi başa çıkma, manevi yaşantı ve genel maneviyat düzeyi olarak üniversite mezunu olanlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının ailenin aylık gelir düzeyine göre Anova testi sonuçları Tablo 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4.7. *İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algılarının Ailenin Aylık Gelir Düzeylerine Göre Analizi*

	Aylık gelir	n	$\bar{X}$	s	sd	F	p	Fark
Manevi başa çıkma boyutu	Asgari ücret ve <	101	4,42	,75	3;269	,65	,58	-
	9-13 bin TL	60	4,54	,56				
	14-25 bin TL	67	4,52	,50				
	26 bin TL ve +	45	4,44	,55				
Aşkınlık boyutu	Asgari ücret ve <	101	4,65	,73	3;269	1,61	,18	-
	9-13 bin TL	60	4,76	,40				
	14-25 bin TL	67	4,82	,36				
	26 bin TL ve +	45	4,79	,36				
Manevi yaşantı	Asgari ücret ve <	101	4,09	,70	3;269	,02	,99	-

boyutu	9-13 bin TL	60	4,11	,77				
	14-25 bin TL	67	4,09	,64				
	26 bin TL ve +	45	4,07	,76				
Anlam arayışı boyutu	Asgari ücret ve <	101	4,49	,67	3;269	,30	,82	-
	9-13 bin TL	60	4,43	,59				
	14-25 bin TL	67	4,51	,54				
Manevi hoşnutluk boyutu	26 bin TL ve +	45	4,53	,45				
	Asgari ücret ve <	101	4,17	,91	3;269	,04	,99	-
	9-13 bin TL	60	4,20	,90				
Bağlantı boyutu	14-25 bin TL	67	4,24	,93				
	26 bin TL ve +	45	4,19	,95				
	Asgari ücret ve <	101	4,64	,69	3;269	,99	,39	-
Tabiatla uyum boyutu	9-13 bin TL	60	4,79	,32				
	14-25 bin TL	67	4,70	,37				
	26 bin TL ve +	45	4,67	,60				
Genel maneviyat algısı	Asgari ücret ve <	101	3,47	,96	3;269	,43	,73	-
	9-13 bin TL	60	3,51	,97				
	14-25 bin TL	67	3,60	,92				
Genel maneviyat algısı	26 bin TL ve +	45	3,63	,77				
	Asgari ücret ve <	101	4,04	,53	3;269	,15	,92	-
	9-13 bin TL	60	4,08	,40				
Genel maneviyat algısı	14-25 bin TL	67	4,08	,35				
	26 bin TL ve +	45	4,06	,37				

*p<0,05

Tablo 4.7’de görüldüğü gibi ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının ailenin aylık gelir düzeylerine göre manevi başa çıkma boyutunda ($F=,65$; $p>0,05$), aşkınlık boyutunda ($F=1,61$; $p>0,05$), manevi yaşantı boyutunda ($F=,02$; $p>0,05$), anlam arayışı boyutunda ($F=,30$; $p>0,05$), manevi hoşnutluk boyutunda ($F=,04$; $p>0,05$), bağlantı boyutunda ($F=,99$; $p>0,05$), tabiatla uyum boyutunda ($F=,43$; $p>0,05$) ve genel maneviyat algısında ($F=,15$; $p>0,05$) anlamlı farklılık görülmemiştir. Bulgulara göre ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının ailenin aylık gelir düzeylerine göre alt boyutlarda ve genel olarak farklılık görülemediği. Dolayısıyla ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının ailenin aylık gelir düzeylerine göre farklı olmadığı ve aksine benzer olduğu söylenebilir.

İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının öğrencilerin hayatının çoğunun geçtiği yere göre Anova testi sonuçları Tablo 4.8’de verilmiştir.

Tablo 4.8. *İlahiyat Fakültesinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Alt Boyutları Algılarının Öğrencilerin Hayatının Geçtiği Yere Göre Analizi*

Hayatının çoğunun	n	$\bar{X}$	s	sd	F	p	Fark

	geçtiği yer			(Tukey)				
Manevi başa çıkma boyutu	Köy	59	4,46	,64	2;270	1,32	,26	-
	İlçe	42	4,62	,45				
	İl	172	4,45	,65				
Aşkınlık boyutu	Köy	59	4,76	,42	2;270	1,49	,22	-
	İlçe	42	4,86	,33				
	İl	172	4,70	,60				
Manevi yaşantı boyutu	Köy	59	3,97	,67	2;270	2,05	,13	-
	İlçe	42	4,26	,57				
	İl	172	4,09	,75				
Anlam arayışı boyutu	Köy	59	4,48	,63	2;270	,35	,70	-
	İlçe	42	4,56	,51				
	İl	172	4,47	,59				
Manevi hoşnutluk boyutu	Köy	59	4,18	,97	2;270	,21	,81	-
	İlçe	42	4,31	,91				
	İl	172	4,18	,92				
Bağlantı boyutu	Köy	59	4,79	,34	2;270	3,95	,02*	1>3
	İlçe	42	4,84	,24				
	İl	172	4,63	,63				
Tabiatla uyum boyutu	Köy	59	3,23	,95	2;270	4,14	,01*	1>3
	İlçe	42	3,66	,84				
	İl	172	3,61	,95				
Genel maneviyat algısı	Köy	59	4,03	,35	2;270	1,27	,28	-
	İlçe	42	4,16	,31				
	İl	172	4,05	,49				

*p<0,05 1. Köy 2. İlçe 3. İl

Tablo 4.8’de görüldüğü gibi ilahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının öğrencilerin hayatının çoğunun geçtiği yere göre manevi başa çıkma boyutunda ($F=1,32$; $p>0,05$), aşkınlık boyutunda ($F=1,49$; $p>0,05$), manevi yaşantı boyutunda ($F=2,05$; $p>0,05$), anlam arayışı boyutunda ($F=,35$; $p>0,05$), manevi hoşnutluk boyutunda ($F=,21$; $p>0,05$) ve genel maneviyat algısında ($F=1,27$; $p>0,05$) anlamlı farklılık görülemedi. Ancak bağlantı boyutunda ($F=3,95$; $p<0,05$) ve tabiatla uyum boyutunda ($F=4,14$; $p<0,05$) anlamlı farklılık görülmüştür. Fark olan grupların tespiti için Post Hoc TUKEY analizi yapılmıştır.

Analiz sonucunda bağlantı ve tabiatla uyum boyutlarında hayatının çoğunu yaşadığı yere göre köyde yaşayanlarla il merkezinde yaşayanlar arasında farklılık olduğu ve farkın köylerde yaşayan öğrenciler lehine daha yüksek olduğu görülmüştür. Bulgulara göre köylerde yaşayan öğrencilerin maneviyat algılarının bağlantı ve tabiatla uyum boyutunda illerde yaşayan öğrencilerden daha yüksek olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Bu araştırma Pamukkale Üniversite İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin maneviyat algılarının ve bu algılarının kişisel özelliklerine göre değişip/değişmediğini saptamak amacıyla yapılmıştır. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencileri maneviyat algılarının en yüksek düzeyde “Kâinata, aşkın (ilâhî) bir varlığın olduğuna inanıyorum.” maddesindedir. Bunu “Çok yüksek” düzeyinde “Dua ettiğimde Allah’a kendimi yakın hissedirim” maddesi izlerken en düşük düzeyin ise “Orta” düzeyinde “Enerjisine inandığım şeyleri üzerimde taşıyorum” maddesindedir. Bunun dışında diğer maddelere katılım düzeylerinin yüksek ve çok yüksek düzeylerinde olduğu görülmektedir.

İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarıyla ilgili en yüksek ortalamanın “Çok yüksek” düzeyinde aşkınlık boyutunda olduğu görülmüştür. Bunu “Çok yüksek” düzeylerde bağlantı boyutu, anlam arayışı boyutu, manevi başa çıkma boyutu, manevi hoşnutluk boyutu izlemektedir. Manevi yaşantı boyutu “Yüksek” düzeyde iken en düşük ortalamanın tabiatla uyum boyutunda olduğu görülmektedir. Genel maneviyat algısını ise “Yüksek” düzeyde olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin maneviyat algılarının en yüksek düzeyde aşkınlık boyutunda olduğu görülürken en düşük düzeyde ise tabiatla uyum boyutunda olduğu görülmektedir. Genel maneviyat algısının ise yüksek düzeyde olması öğrencilerin maneviyat algılarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının cinsiyet ve ailenin aylık gelir düzeylerine göre farklılık göstermediği görülürken yaş, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, hayatlarının çoğunun geçtiği yer durumlarına göre farklılık göstermiştir.

İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının yaşlarına göre manevi hoşnutluk boyutunda 20-21 yaş öğrencileri ile 24 yaş ve üstündeki öğrencilerin manevi hoşnutluk düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu ve 24 yaş üstündeki ilahiyat öğrencileri lehine yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının anne mezuniyet düzeylerine göre tabiatla uyum boyutunda farklılık görülmemiştir. Ancak manevi başa çıkma boyutunda annesi ortaokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar arasında, annesi ortaokul mezunu olanlarla üniversite mezunu olanlar arasında ve annesi ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür. Aşkınlık boyutunda annesi ilkökul mezunu

olanlarla lise mezunu olanlar arasında, ortaokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar arasında ve annesi ilkokul ve ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür. Manevi yaşantı boyutunda annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerle annesi üniversite mezunu olan öğrenciler arasında ve annesi ortaokul mezunu olan öğrenciler lehine yüksektir. Anlam arayışı boyutunda annesi ortaokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar arasında, annesi ortaokul mezunu olanlarla üniversite mezunu olanlar arasında ve annesi ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür. Manevi hoşnutluk boyutunda annesi ortaokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar arasında ve annesi ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür. Bağlantı boyutunda annesi ilkokul mezunu olanlarla annesi üniversite mezunu olanlar arasında, annesi ortaokul mezunu olanlarla üniversite mezunu olanlar arasında ve annesi ilkokul ve ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür. Genel maneviyat algısında annesi ortaokul mezunu olanlarla lise mezunu olanlar arasında, annesi ortaokul mezunu olanlarla üniversite mezunu olanlar arasında ve annesi ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek olduğu görülmüştür.

Genel olarak anne eğitim düzeyi düşük öğrencilerin maneviyat algıları anne eğitim düzeyi yüksek olan (lise ve üniversite mezunu) öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Buna göre anne eğitim düzeyi düşük ilahiyat öğrencilerinin maneviyat algılarının eğitim düzeyi yüksek anne çocuklarına göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının baba mezuniyet düzeylerine göre manevi başa çıkma boyutunda, manevi yaşantı boyutunda ve genel maneviyat algısında anlamlı farklılık görülmüştür. Manevi başa çıkma boyutunda, manevi yaşantı boyutunda ve genel maneviyat algısında baba mezuniyeti ortaokul olan öğrencilerle babaları üniversite mezunu olanlar arasında ve babaları ortaokul mezunu olanlar lehine yüksek ölçülmüştür.

İlahiyat fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin maneviyat alt boyutları algılarının öğrencilerin hayatının çoğunun geçtiği yere göre bağlantı boyutunda ve tabiatla uyum boyutunda köyde yaşayanlarla il merkezinde yaşayanlar arasında farklılık olduğu ve farkın köylerde yaşayan öğrenciler lehine daha yüksek olduğu görülmüştür. Bulgulara göre köylerde yaşayan öğrencilerin maneviyat algılarının bağlantı ve tabiatla uyum boyutunda illerde yaşayan öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Bu çalışmadan şu öneriler ortaya çıkmıştır:

- İlahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin maneviyat algılarının çok yüksek düzeye çıkarılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

- Öğrencilerin tabiatla uyum boyutunda maneviyat algılarının yükseltilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Anne ve baba eğitim düzeyi düşük ailelerden gelen ilahiyat öğrencilerinin maneviyat algılarının üniversite mezunu ailelerden gelenlerden daha yüksek çıkmasının neden ya da nedenleri ayrı bir araştırmada araştırılabilir.
- Hayatlarının çoğunu köylerde geçiren öğrencilerin maneviyat algılarının bağlantı ve tabiatla uyum boyutlarında illerde geçiren öğrencilerden daha yüksek olmasının neden ya da nedenleri ayrı bir araştırmada araştırılabilir.
- İlahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin maneviyat algılarının araştırıldığı bu çalışmanın benzeri diğer fakülte öğrencileri ile de yapılarak kıyaslama yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, Muhammed Esat. "Hastanelerde Gerçekleştirilen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Kayseri Örneği)". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / 11 (Aralık 2018), 221-256.
- Ayten, Ali, Bakır, Rahime Eymen. "Sporcuların Yaşam Doyumlarının Yordayıcıları Olarak Bireysel Dindarlık, Maneviyat, Alçak Gönüllülük ve Kaygı". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21 / 2 (Eylül 2021), 589-612.
- Ayten, Ali. "Dindarlık Ruhsal ve Fiziksel Sağlığı Etkiler mi?", *Din Erdem ve Sağlık*, Ed. Ali Ayten, İstanbul: Çamlıca Yayınları. (2015), 21-90.
- Cebeci, Suat. Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19) (2010), 53-69.
- Çakmak, Zeynep. *Ergenlerde maneviyat, sosyal medya bağımlılığı ve değerler arasındaki ilişkiler*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Çalışkan, Şüheda- Dilmaç, Bülent. "Evli bireylerde manevi iyi oluş, ailede yılmazlık ve yaşamın anlamı arasındaki yordayıcı ilişkiler". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), (2022), 113-127.
- Demiroğlu, Birsen. *Yetişkinlerin maneviyat ve sosyal medya bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Dursun, Neslihan. *Evli ve bekâr bireylerin yaşamın anlamı ve maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat algısı ve diğerkâmlıkla ilişkisi: Kan bağışi örneğinde türkiye ve amerika karşılaştırmalı nitel bir araştırma*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevde. "Nereden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz", *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. A. Ayten ve M. Koç ve N. Tınaz, İstanbul: DEM Yayınları, (2016), 17-44.
- Erol, Abdülkadir. *Rehber öğretmenlerin manevi yönelim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* Mardin: Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Holm, Nils. G. *Din Psikolojisine Giriş*, çev. A. Bahadır, İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Karagül, Arslan. "Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi (Hollanda Örneği)", *Dinî Araştırmalar*, 14 (40): (2012), 5-27.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 35. baskı, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2017.
- Kars-Fertelli, Tülay. Yaşlı bireylerde maneviyat ve yaşam doyumunu. İçinde Akkemik, Y. (Ed.), *Sağlık bilimleri alanında multidisipliner yaklaşımlar*. İstanbul: İKSAD yayınları. 2019.
- Kasapoğlu, Figen. Manevi Yönelim Ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), (2015), 51-68.

- Kılıç, Fatma. *Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarında psikolojik sermaye algısı, iş doyumunu ve maneviyat arasındaki ilişkinin incelenmesi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kılınçer, Hatice. “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanında Maneviyat ve MDR Algısı”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. A.Ayten. İstanbul: DEM Yayınları, 2017.
- Kim, Suk-Sun, Yeoun Soo Kim-Godwin, Harold G. Koenig. “Family spirituality and family health among Korean-American elderly couples”. *Journal of Religion and Health*, 55(2), (2016), 729-746.
- Koç, Mustafa. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hastanelerdeki Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, 53(4), (2017), 321-371.
- Kuzgun, Yıldız. *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, Ankara: ÖSYM Yayınevi, 2008.
- Meydan, Hasan. *Din Eğitiminde Manevi Boyut*, İstanbul: Dem Yayınları, 2015.
- Ok, Üzeyir İnanç. “Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, *Manevi Sosyal Hizmetler*, ed. A. Seyyar, İstanbul: Rağbet Yayınları, (2015),103-140.
- Rio, Carlos Del M.& Lyle J. White. “Maneviyatı dindarlıktan ayırmak: Hilomorfik bir bakış açısı” (Çev. Selma, B.). *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, 37(1), (2016), 73-113.
- Sayın, Mine-Demir, İbrahim Halil- Füsün, Ekşi “The relationship of marital satisfaction and life satisfaction with spiritual orientation: The mediating role of sacrifice and sensitivity”. *Spiritual Psychology and Counseling*, 4(3), (2019), 237-256.
- Şahin, Adem. “Din Psikolojisinde Bilişsel Yaklaşım: McIntosh’un ‘Bilişsel Bir Şema Olarak Din’ Teorisi Örneği”, *SÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, (2007), 35–50.
- Şirin, Turgay, “Maneviyat Ölçeği’nin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, *Turkish Studies*, (2018), 1283-1309.
- Şirin, Turgay. Evli çiftlerin spiritüel iyi oluşları ile evlilik doyumları arasındaki ilişki. *Ekev Akademi Dergisi*, (77), (2019), 389-410.
- TDK (2022). Maneviyat Maddesi http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a2452247df7.73598695
- Toprak, Yasin. *Maneviyat, yaşam amaçları ve iyi oluş arasındaki ilişki*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Tosyalıoğlu, Mustafa. Burak. *Üniversite öğrencilerinde maneviyat ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Tunç, Büşra. *Manevi iyi oluşla aile doyumunu arasındaki ilişkide aile desteği ve bütünlüğünün rolü*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020.

- Tuzgöl-Dost, Meliha. Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2)22, (2007), 132-143.
- Yapıcı, Asım- Ali Koçak. “Türkiye’de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta-Analitik Bir Değerlendirme”. *Din, Değerler ve Sağlık*, ed. H. Hökelekli, İstanbul: DEM Yayınları, (2017), 65-115.

EKLER

Ek 1: Etik Kurum İzni

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İslami İlimler Enstitüsü

Sayı : E-47036644-605.99-385788
Konu : Esra AKÇAY'ın Etik Kurul İzni Hk.

04.07.2023

Dağıtım Yerlerine

İlgi : 06.06.2023 tarihli ve 376805 sayılı yazı
1386
4.07.2023

Enstitümüz Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı 223986023 nolu tezsiz yüksek lisans programı öğrencisi Esra AKÇAY'ın yürüttüğü tez çalışmasında araştırma yapabilmesi için, ilgi yazımız gereği talep edilen Etik Kurul Kararı yazımız ekinde yer almaktadır.

Bilgilerinizi rica ederim.

Doç. Dr. Mahmut YAZICI
Enstitü Müdürü V.

Ek: Etik Kurul Kararı (2 sayfa)

Dağıtım:
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: İSİPA.T235P9 Pin Kodu: 19932 Belge Takip Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/pau-ehys>

Adres: Pamukkale Üniversitesi Kırkkli Merkez Kampüsü
Telefon: 0 (312) Faks: 0 (258) 0
e-Posta: info@pamukkale.edu.tr Elektronik Ağ: <https://www.pau.edu.tr/islamiilimler>
Kep Adresi: pau@kepe.tr

İlgi için: İbrahim ALYOZ, (FİRİ: YA TÖİN
Vekaletiyle)
Uzvan: İktisadi İşletmeni Vekili

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Sayı : E-93803232-622.02-384439
Konu : Etik Kurul Kararı

04.07.2023

REKTÖRLÜĞE
(İslami İlimler Enstitüsü)

3.07.2023 13:06

İlgide kayıtlı başvurunuz 21/06/2023 tarih ve 13-7 toplantı/karar nolu etik kurul toplantısında görüşülmüş olup, alınan karar ekte sunulmuştur.

Gereği için bilgilerinize arz ederim.

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Kurul Başkanı

Ek: Karar (1 sayfa)

Belge Doğrulama Kodu : 315AA78R9K9 Pin Kodu : 65362

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/pau-ehys>

Adres: Pamukkale Üniversitesi Kızılköy Merkez Kampüsü

Telefon: 0 (258) 0 Faks: 0 (258) 0

e-Posta: info@pamukkale.edu.tr Elektronik Ağ: <http://www.pau.edu.tr/>

Keş Adresi: paurektoriuk@h01.kep.tr

Bilgi için: Ayşen TOSUN

Unvanı: İlim Eviak Sorumlusu

Tel No: 2582961803

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

SAYI: 68282350/2023/13

Toplantı Tarihi: 21.06.2023

Toplantı Sayısı: 13

Toplantı Saati: 15:30

192.168.18.76

1386

4.07.2023

KARAR 7- Üniversitemiz İslami İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Manevi Destek ve Rehberlik tezsiz ikinci öğretim programı öğrencisi Esra AKÇAY'ın "*İlahiyat ve Eğitim Fakültelerinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Maneviyat Algıları*" konulu proje ödevi başlıklı araştırmasına yönelik başvuru formu ile usul ve etik açıdan verdiği beyan ve ekler tetkik edilmiş olup; proje sahibinin, başvurusunda yer alan bilgi, belge ve taahhütnamelere uygun bilimsel davranışlar sergileyeceği kanaati oluşmuştur. İş bu karar oy birliği ile alınmıştır.

ASLI GİBİDİR

21.06.2023

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Başkan

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek 2: Ölçek Kullanım İzni

13:20

LTE

< 16

2 İleti

>

Ynt: Bilimsel Çalışma

Merhaba Esra Hanım. Maneviyat Ölçeği'ni çalışmanızda kullanabilirsiniz. Ekte ölçek yönergesi ve makalesini yolluyorum. Bu belgede ölçek kullanımında dikkat etmeniz gerekenler vb hususlarla ilgili bilgiler bulunuyor.

Bunun dışında ölçek kullanımında dikkat edilmesinde fayda olan bazı önemli hususları hatırlatmakta fayda görüyorum.

Birincisi ölçekte ters maddeler bulunuyor. Bu maddelerin, ölçek yorumlanmadan önce ters çevrilerek kodlanması gerektiğini unutmayınız. Yönergede alt ölçekler ve toplam puan avarajları ve puanların nasıl yorumlandığı bilgisi bulunuyor. Bunlar da sizin için yorumlamada ve ölçeğin kullanımında önemli olacaktır. Diğer bir husus ise ölçeğin maddelerine müdahale edilmemesi gerektiğidir.

Son olarak çalışmanız tamamlandığında çalışmanızın bir nüshasını benimle elektronik veya basılı şekilde benimle paylaşmanızı talep ediyorum. Ölçeği çalışmanızda kullandığınızda bu şartları ve uyarıları kabul ettiğinizi anlamış olacağım.

Bu vesile ile çalışmalarınızda kolaylıklar ve başarılar diliyorum.

Selamlarımla.

Doç. Dr. Turgay ŞİRİN

Ek 3: Özgeçmiş